

Solutions you trust and afford

DM Consulting Services

Outsourcing, Consulting, Sourcing, Intelligence

Studim fizibiliteti për implementimin e sistemit të integruar për të dhënat EITI në Shqipëri

Mars, 2015

DM Consulting Services

Rr. Ibrahim Rugova Pll.Leskova, 2/7

Tirana, Albania

Tel: +355-42-272622

Të drejtat e rezervuara © 2015 DM Consulting Services (DMCS)

Të drejtat e autorit, informacioni konfidencial, patentat, të drejtat e projektimit dhe të gjitha të drejtat e tjera të pronësisë intelektuale të çfarëdo natyre të paraqitura në këtë material janë dhe do të mbeten pronë e vetme dhe ekskluzive e Consulting Services (DMCS). Informacioni i paraqitur këtu besohet të jetë i saktë dhe i besueshëm.

Tabela e përmbajtjes

1.	Përmbledhje ekzekutive	9
2.	Hyrje	12
2.1.	Rreth EITI.....	12
2.2.	Rreth DMCS	12
2.3.	Fokusi i studimit	13
2.3.1.	Specifikime Teknike	14
2.3.2.	Plani i Biznesit dhe i Projektit.....	14
2.3.3.	Hartimi i operacioneve të EITI dhe rrjedhja e informacionit.....	15
2.3.4.	Komponentët bashkëveprues në sistem dhe siguria	16
3.	Metodologjia.....	17
3.1.	CMMI	17
3.2.	PMI dhe SDLC.....	18
3.3.	Hapat e ndjekura	19
3.3.1.	Faza e parë	19
3.3.2.	Faza e dytë	19
3.3.3.	Faza e tretë.....	20
4.	Analiza e gjendjes	21
4.1.	Palët e interesuara.....	21
4.2.	Sfidat aktuale.....	22
4.3.	Gjendja në çdo institucion.....	23
4.3.1.	Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore.....	24
4.3.2.	Drejtoria e Tatimeve dhe Taksave	25
4.3.3.	Drejtoria e Përgjithshme e Doganave.....	25
4.3.4.	Ministria e Financave	26
4.3.5.	Ministria e Energjisë dhe Industrisë	26
4.3.6.	Albpetrol	26
4.3.7.	Njësitet Qendrorë Vendore.....	27
4.4.	Vlerësimi i kornizës ligjore	27

5.	Përqasja për sistemin e menaxhimit të informacionit EITI	29
5.1.	Hapat e krijimit dhe zhvillimit të sistemi dhe Ambienti i zhvillimit	29
5.1.1.	Kërkesa teknike të përgjithshme:	29
5.1.2.	Aspekte të platformës arkitekturore.....	29
5.1.3.	Infrastruktura e harduerit dhe rrjetit informatik	30
5.1.4.	Platforma Menaxhimit të Informacioni për EITI	31
5.1.5.	Platforma Interoperabilitetit	32
5.1.6.	Instalimi dhe Implementimi i sistemit të EITI.....	32
5.1.7.	Rregulli i aksesimit të informacionin për aplikacionet web-based.....	32
5.2.	Dokumentimi	33
5.2.1.	Kërkesat funksionale të sistemit	33
5.2.2.	Kërkesat jo-funksionale.....	34
5.2.2.1.	Back-office.....	35
5.2.2.2.	Mbështetja shumë gjuhësh	35
5.2.2.3.	Platforma e Sigurisë së Portalit	35
5.2.3.	Korniza e Ndërveprimit	36
5.2.3.1.	Konteksti Politik.....	37
5.2.4.	Ndërveprueshmëria Ligjore	37
5.2.5.	Ndërveprueshmëria Organizative.....	38
5.2.6.	Marrëdhëniet Organizative	38
5.2.7.	Ndërveprimi semantik.....	39
5.2.8.	Ndërveprimi Teknik.....	39
5.2.9.	Sistemi I Ndërveprimit të Bazave të të Dhënave MIDIS INSTITUCIONEVE Shtetërore	40
5.2.10.	Komunikimi i EITI me palët e interesuara nëpërmjet Department Integration Server	41
5.2.11.	Të dhënat teknike për DIS	42
5.2.12.	Protokolli i komunikimit GovTalk	43
5.2.13.	Auditimi i Mesazheve	45
5.2.14.	Komunikimi i EITI dhe grupeve të tjera të interesit nëpërmjet DIS	46
5.2.15.	Komunikimi nëpërmjet përshtatësve (remote adapters) për Government Gateway	46
5.2.16.	Tipet e komunikimit	46

5.2.17.	Çertifikatat në Government Gateway	47
5.2.18.	Komunikimi SSL	47
5.2.19.	wCF – Moduli “Registration and Enrolment” (R&E) – Siguria e mesazhit	48
5.2.20.	Timestamp	48
5.2.21.	Nënshkrimi i kodit.....	48
5.2.22.	Enkriptimi i të dhënave.....	48
5.2.23.	Certifikata të kualifikuara të “End User” (nënshkrime dixhitale)	48
6.	Rekomandime dhe alternativat e propozuara.....	49
6.1.	Automatike	49
6.1.1.	Proceset e punës	51
6.1.2.	Avantazhet e alternatives së automatizuar	51
6.1.3.	Disavantazhet e alternativës së automatizuar.....	53
6.1.4.	Siguria e dërgimit dhe marrjes së informacionit.....	53
6.2.	Manuale	53
6.2.1.	Avantazhet për alternativën manuale të marrjes së të dhënave	55
6.2.2.	Disavantazhet për alternativën manuale të importimit të të dhënave.....	55
6.2.3.	Siguria e dërgimit dhe marrjes së informacionit.....	56
6.2.4.	ALTERNATIVAT E PROPOZUARA	56
6.3.	Detajimi financiar vetëm për sistemin.....	58
6.4.	Përmirësime pas zhvillimit.....	58
7.	Afatet e implementimit të projektit dhe plani i punës.....	60
7.1.	Fazat e Implementimit	60
7.2.	Afatet e Implementimit të Projektit.	60
8.	Referencat.....	62
9.	Shtojca.....	63
SHTOJCA 1.	RAPORTET DHE TE DHENAT TABULARE QE PRODHON SISTEMI.....	63
SHTOJCA 2.	RAPORTET NGA DREJTORIA E PËRGJITHSHME E TATIMEVE.....	68
SHTOJCA 3.	RAPORTET NGA DREJTORIA E PËRGJITHSHME E DOGANAVE	72
SHTOJCA 4.	RAPORTET NGA AKBN	73
SHTOJCA 5.	RAPORTET NGA ALBPETROL	79

SHTOJCA 6. RAPORTET NGA MINISTRIA E ENERGJISE DHE INDUSTRISE	80
SHTOJCA 7. PYETJET DREJTUAR DREJTORISË SË PËRGJITHSHME SË TATIMEVE	81
SHTOJCA 8. PYETJET DREJTUAR DREJTORISË SË PËRGJITHSHME SË DOGANAVE.....	83
SHTOJCA 9. PËRGJIGJE NGA AGJENCIA KOMBËTARE E SHOQËRISË SË INFORMACIONIT	85
SHTOJCA 10. PYETJET DREJTUAR MINISTRISË SË ENERGJISË DHE INDUSTRIË	86
SHTOJCA 11. SPECIFIKIM I SHKURTER TEKNIK NE LIDHJE ME SISTEMIN E DPT	87
SHTOJCA 12. SKEM Ë E SHKËMBIMIT TË TË DHËNAVE.....	88

Fjalor dhe shkurtime

Shkurtesat	Përshkrimi
EITI	Nisma për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse
ALBETI	Nisma për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse në Shqipëri
TI	Teknologjia e Informacionit
TOR	Termet e Referencave
MEI	Ministria e Energjisë dhe Industrisë
AKBN	Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore
DPT	Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve
DPD	Drejtoria e Përgjithshme e Doganave
NjQV	Njësitë Qëndrore Vendore
TI	Teknologjia e Informacionit
Authentikim	Proçesi i validimit të të dhënave kredenciale (Çertifikatë dixhitale ose kombinim Përdorues/Fjalëkalim)
Correlation ID	Një identifikues unik i lëshuar nga Gateway. Për shembull një ID kthehet si përgjigje nga një dokument ose plotësim forme. Kjo mund të përdoret (në DSP) për të marrë një përgjigje.
DIS (Departmental Interface Server)	Siguron ndërfaqen midis shërbimit (p.sh. Departamentit) dhe Gateway. Komunikimi me Gateway përdor sistemin e besueshëm SOAP dhe standartet XML GovTalk.
Çertifikatë Dixhitale	Një çertifikatë dixhitale X.509 përmban të dhëna identifikimi dhe një çelës publik. Pronari i çertifikates posedon çelësin privat, i cili provon që çertifikata (dhe informacioni në të) i përket pronarit. Çdo tentativë për të ndryshuar informacionin në çertifikatë do të zbulohet. Çertifikata/çelësi privat përdoren edhe për të nënshkruar veprimet. Një çertifikatë lëshohet nga Autoritetet e Çertifikimeve.
HTTPS	Mundëson sigurinë për komunikimin në kanalin HTTP nga kompjuteri i përdoruesit deri te Gateway.
Portal	Një portal zakonisht i referohet një web portali (p.sh. website), i cili mundëson akses online për të siguruar shërbimet, si dhe informacionin në përgjithsi, nëpërmjet Portaleve. Një Portal përdor Gateway për të regjistruar përdoruesit. Përdoruesit mund të identifikohen në Portal dhe të përdorin shërbimet e sigurta për të dërguar forma biznesi – p.sh. të dërgojë një deklaratë tatimore online tek website i Doganave.
Shërbimi	Përbëhet nga një grup i një ose më shumë veprimeve. Një shërbim përfaqëson nivelin me të detajuar të funksionimit. Një shërbim specifikon minimumin e nivelit të identifikimit që një përdorues duhet të ketë për të aksesuar atë shërbim.
Ndërfaqja e Portalit SOAP	Eksponon një gamë të plotë të metodave që kërkohen nga një Portal.

Ndërfaqja publike SOAP	Eksponon metodat që mund të thërrihen direkt nga një aplikacion. Kjo kufizohet nga metodat „vetëm-lexim“ që ofrohen nga SOAP publike.
SSL	Protokolli përdor teknologjinë e Infrastrukturës së Çelësit Publik (PKI) për të enkriptuar komunikimin në Internet. Ky protokoll përdoret nga HTTPS.
Sistemi Transaksioneve	Komponent thelbësor i Gateway që ofron ndërfaqe për të mundësuar dërgimin e formave elektronike nga përdoruesi tek shërbimet.
XML (Extensible Markup Language)	Një specifikim i projektuar specifikisht për përkufizimin, transmetimin, validimin, dhe interpretimin e të dhënave midis organizatave.
Skema XML	Përshkruan një sintaksë të veçantë XML. Ajo përcakton strukturën e dokumentit në lidhje me elementet dhe nën-elementet, nëse ato janë opsionale apo të detyrueshme dhe numri që ato mund të përsëriten. Ajo gjithashtu specifikon atributet që lidhen me një element.

1. Përmbledhje ekzekutive

Ky studim fizibiliteti fokusohet në vlerësimin e sistemit të integruar të të dhënave për EITI. Studimi është ndërmarrë në bashkëpunim të ngushtë me EITI dhe të gjitha palët e interesuara. Për përgatitjen e këtij raporti janë zhvilluar takime me përfaqësues të departamenteve të teknologjisë së informacionit për secilën nga institucionet. Të dhënat dhe informacionet që ne i jemi referuar janë marrë nga takimet dhe komunikimet elektronike midis palëve të interesuara, si dhe dokumentet, VKM, ligjet dhe informacione të tjera të rëndësishme për kryerjen e studimit të publikuara.

Ky studim është hapi i parë i projektit për informatizimin e sistemit të të dhënave të EITI-it në nivel ndërinstitutional. Studimi është kryer nga një ekip ekspertësh të DMCS-së. Ekipi i ekspertëve¹ ka hartuar rekomandimet e nevojshme bazuar në takimet me stafin e EITI-it dhe përfaqësues të aktorëve të tjerë si Ministria e Financave, Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve, Drejtoria e Përgjithshme e Doganave dhe AKBN, bazuar në dokumentet përkatëse si dhe në praktikat më të mira nga projekte të ngjashme.

Studimi përbëhet nga shtatë seksione ku seksioni i dytë paraqet objektivat e studimit si dhe informacione rreth paleve të interesuara. Kapitulli i tretë pasqyron metodologjinë që DMCS ka ndjekur për kryerjen e këtij studimi fizibiliteti dhe metodën e vlerësimit që është ndjekur për të arritur në konkluzionet e mëposhtme.

Në seksionin e katërt pasqyrohet analiza e gjendjes aktuale për secilën nga institucionet. Grupi i punës ka vlersuar institucionet respektive, nëse posedojnë një sistem për mbajtjen dhe përpunimin e të dhënave, si dhe mundësia e integritit të institucioneve me EITI. Ekipi i ekspertëve ka vlerësuar mundësinë e transmetimit në formën e automatizuar nga sistemi i palëve të interesuar te sistemi i EITI nëpërmjet kanalit të sigurtë GovNET. Në vijim të punës tonë është kryer vlersimi në rastin kur institucionet disponojnë një sistem për marrjen dhe dërgimin e të dhënave nëpërmjet GovNET dhe në rastin kur institucioni nuk ka një sistemtë tillë. Gjithashtu është vlerësuar plani për ndërtimin e sistemit të informatizuar në të ardhmen si dhe mundësitë e stafit mbi procesin e integritit të sistemeve apo nëse sistemi duhet të mirëmbahet nga një palë e tretë. Gjithashtu ky seksion jep një pasqyrë të kuadrit ligjor që përfshihet në procesin e integritit të sistemit të EITI me palët e interesuara dhe nëse ka nevojë për ndonjë ndryshim apo shtesë për të konsoliduar këtë proces.

Përfaqja e sistemit të EITI pasqyrohet në seksioni e pestë ku paraqiten kërkesat funksionale dhe kërkesat jo-funksionale të sistemit që EITI duhet të ketë. Gjithashtu përshkruhet i gjithë procesi për interoperabilitetin ku pasqyrohet korniza e ndërveprimit midis palëve të interesuara dhe

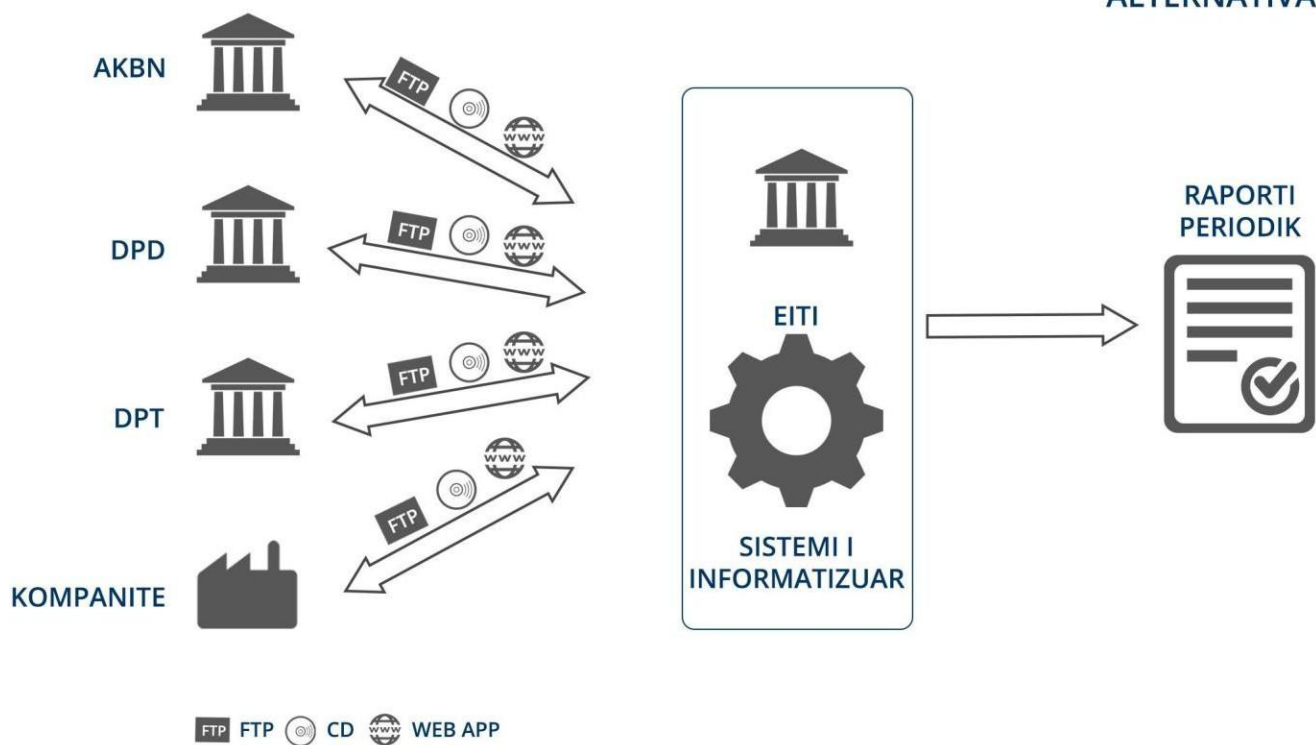
¹ Ekipi përbëhet nga tre ekspertë: z. Dritan Mezini, z. Silvin Laze dhe z. Ervin Cfarku ekspertë IT

specifikimet teknike për realizimin e këtij integrimi duke përshkruar hapat që duhen marrë për realizimin e ndërveprimit institucional.

Në seksionet e mëposhtme paraqiten konkluzionet dhe zgjidhjet tona që i sugjerohen EITI për të integruar sistemin e të dhënave. Në përfundim të raportit janë rekomanduar dy alternativa, alternativa e automatizuar (online) dhe alternativa manuale (offline).

Në alternativën manuale sistemi in EITI nuk do jetë pjesë e GovNET dhe të dhënat transmetohen nëpërmjet kanaleve dytësore si FTP, CD, Web Application, forma online elektronike për raportim nga kompanitë etj., në një format të paracaktuar midis palëve të interesuara. EITI duhet të importojë këto të dhëna në sistemin e informatizuar nga ku sistemi prodhon raportet e paracaktuara për tu përdorur në raportin final. Në këtë alternativë përfshihen vetëm kostot e ndërtimit të sistemit të informatizuar si dhe serveri ku do të instalohet ky sistem. Duke marrë parasysh që në këtë alternative nuk përfshihen kostot e lidhjes me GovNET si dhe pajisjet harduerë dhe softuerë që nevojiten kostoja totale është me ulët se alternativa e automatizuar dhe është vlerësuar me një kosto totale 92.400 USD.

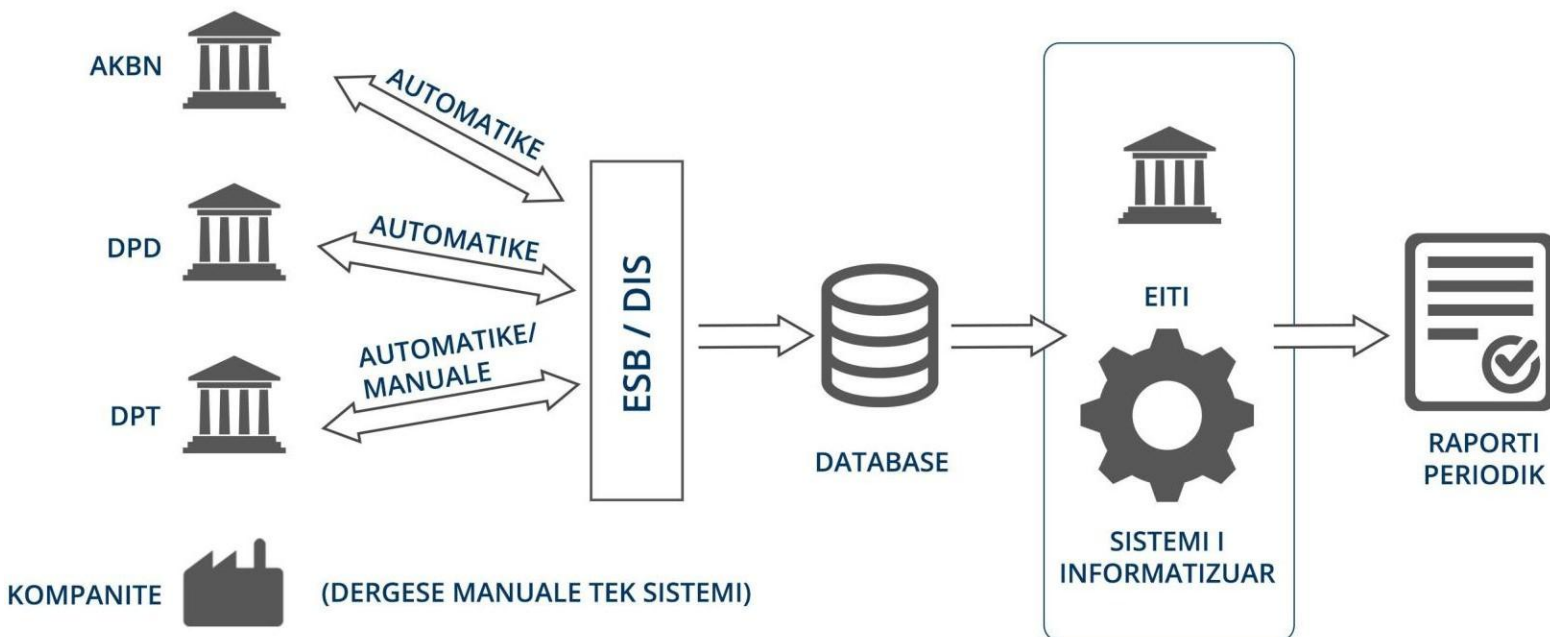
ALTERNATIVA 1

Në alternativën e automatizuar përfshihen të gjitha palët e interesuara që disponojnë një sistem të informatizuar për ruajtjen e të dhënave dhe bëjnë pjesë në GovNET. Në këtë alternativë sistemi i EITI duhet të bëhet pjesë e GovNET dhe të dhënat që kërkohen nga EITI transmetohen nëpërmjet kanalit ESB pjesë e GovNET. Me këtë metodë mënjanoen gabimet që vijnë nga faktori njerëzor në hedhjen dhe përpunimin e të dhënave. Gjithashtu të dhënat që do të transmetohet janë të certifikuar në mënyrë dixhitale nga e cila mund të vërtetohet autenticiteti

dhe siguria e tyre gjatë transmetimit. Kjo alternativë ka kosto më të larta se alternativa e parë e shpjeguar më poshtë pasi përfshihen kostot e ndërtimit të sistemit të EITI dhe kostot e lidhjes me GovNET. Pas analizës që bëhet në kapitullin e gjashtë implementimi i kësaj alternative ka një kosto vlerësimi prej 259,440-270,720.

ALTERNATIVA 2

Përfaqsjë e sugjeruar është implementimi i procesit në disa hapa. Sugjerohet që fillimisht është krijimi i një sistemi manual. Alternativa manuale e importimit të të dhënave ka një avantazh në kohë dhe kosto fillestare pasi sistemi vihet në punë në një kohë më të shpejtë. Faza e parë të perfundojë brënd një periudhe 3-6 muaj nga fillimi i procesit. Sugjerojmë që sistemi të mundësoj lidhjen me ESB/DIS që në fazën e parë, pa qënë e nevojshme ndërhyrja e metejshme ne fazën e dytë. Procesimi i raporteve do të kryhet njësoj si marrja e të dhënave në mënyrë të automatizuar. Në fazën e dytë, i njëjti sistem i implementuar do të zhvillohet për komunikimin nëpërmjet kanalit ESB pjesë e GovNET, duke lejuar kështu shkëmbimin e të dhënave midis institucioneve në një proces më të shpejtë, më i saktë dhe më i sigurtë.

2. Hyrje

2.1. RRETH EITI

Nisma për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse ("NTIN" ose EITI") është një koalicion vullnetar ndërkombëtar i qeverive, shoqërive që operojnë në këtë industri dhe organizatave të shoqërisë civile të angazhuara në menaxhimin dhe përdorimin e burimeve natyrore, të tilla si nafta, gazi dhe minerale të tjera. EITI lindi si shqetësim për ato vende të varfra ekonomikisht të cilat kanë pasuri të mëdha nëntokësore.

EITI ka një metodologji fleksibël që siguron një standard global të qëndrueshëm për të gjithë vendet zbatuese. Rregullat EITI përcaktojnë metodologjinë që vendet duhet të ndjekin për t'u bërë anëtare të EITI-t. Rregulli kryesor i EITI-t, është bashkëpunimi i hapur i qeverisë, shoqërisë civile dhe kompanive të industrisë nxjerrëse.

Nisma për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse në Shqipëri (AlbEITI, www.albeiti.org) u themelua në vitin 2009 nga Shteti Shqiptar me qëllimin e promovimit të qeverisjes së mirë të burimeve natyrore nëpërmjet zbatimit të kriterëve dhe parimeve ndërkombëtare të Nismës për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse. Shqipëria u bashkua si kandidat e EITI në maj 2009 dhe fitoi statusin e plotë të anëtarësisë në maj 2013.

2.2. RRETH DMCS

DM Consulting Services sipas kontratës nr. ALBEITI/CQ/004 me Sekretariatit e Nismës për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse me subjekt "Studimi fizibiliteti për Sistemin e Integrimin të të dhënave për EITI" është kontraktuar për të bërë këtë studim.

DM Consulting Services (DMCS) është themeluar në vitin 2006 duke iu ofruar klientëve me zgjidhje cilësore, të qëndrueshme, inovative, kosto eficiente dhe kursim në kohë për shërbime biznesi dhe të teknologjisë së informacionit. Fushat kryesore ku ne operojmë konsistojnë në:

1. Konsulencë dhe zgjidhje në fushën e teknologjisë (Web, cloud computing dhe web application)

2. Menaxhim të Burimeve Njerëzore, Rekrutime dhe Trajnime

3. Shërbime Inteligjente të Tregut (Studim tregu, studime fizibiliteti, etj)

DMCS është e angazhuar në dhënien e zgjidhjeve afatgjata për klientët e saj. Vizioni i saj që të jetë një kompani lider në rajon dhe me një ndikim pozitiv në fushën e teknologjisë së informacionit.

DM Consulting Services bën pjesë si anëtare e International Telecommunication and IT Consultants Network (ITIC Group), një nga grupet lider në fushën e konsulencave në Europë.

DMCS është e vendosur në Tiranë (Shqipëri), në Prishtinë (Kosovo), dhe me një prezencë të fortë në Maqedoni dhe Mal të Zi.

DMCS është e akredituar me ISO 9001:2008 si vlerësim ndaj përkushtimit drejt cilësisë, dhe me IT Mark dhe CMMI për zhvillim dhe shërbime si vlerësim për përkushtim ndaj cilësisë në teknologjinë e informacionit.

Eksperienca në studime për sistemet qeveritare si brenda dhe jashtë vendit e krijon një avantazh në qëllimin e këtij studimi.

2.3. FOKUSI I STUDIMIT

Raportimi EITI në Shqipëri rregullohet nëpërmjet Ligjit nr. 10304 “Për sektorin minerar në Shqipëri”, i cili detyron të gjitha Shoqëritë minerare të implementojnë EITI. Sektori i hidrokarbureve ka pranuar vullnetarisht EITI nëpërmjet memorandumit të mirëkuptimit të nënshkruar ndërmjet Sekretariatit Shqiptar EITI dhe të gjitha shoqërive që operojnë në sektorin e hidrokarbureve.

Disa nga objektivat e EITI janë:

Numri	Objektivat
1	Zhvillimi dhe implementimi i një mekanizmi për të bërë deklarin e të ardhurave që mblidhen nga përdorimi i Burimeve Natyrore nëpërmjet Industrive Nxjerrëse.
2	Publikimin e këtyre të dhënave në një format të kuptueshëm nga të gjithë dhe mbikëqyrjen e tyre në mënyrë që ti mundësojë publikut të gjerë të kenë informacion për sa i përket të ardhurave si dhe shpenzimet publike.
3	Kontributi në krijimin e mekanizmave për miradministrim të këtyre të ardhurave në dobi të komuniteteve.
4	Parandalimi i korrupsionit.
5	Rritja e investimeve në sektorin e Industrisë Nxjerrëse.

Me qëllim realizimin e këtyre detyrimeve ligjore EITI e ka të nevojshme të ndërtojë një sistem informacioni, i cila të funksionojë si një platformë unike dhe të jetë një mjet i fuqishëm për të gjitha nivelet në kuader të nismës për transparencën në Shqipëri. Kjo platformë do të jetë sistemi i administrimit të informacionit me qëllim kryerjen e aktivitetit të EITI në mënyre efikase. Në këtë dokument jepen kërkesat teknike, me qëllimin ndërtimin e një zgjidhje elektronike që do të

ndihmojë EITI për të administruar punët e përditshme, për të rritur efikasitetin, efektivitetin dhe transparencën.

Fokusi i këtij studimi është:

- Vlerësimi i sistemeve të ruajtjes të të dhënave për MEI, AKBN, DPT, DPD, NjQV për mundësinë e lidhjes me sistemin e EITI.
- Evidentimi i proceseve të biznesit për secilën nga institucionet e përfshira në këtë proces.
- Evidentimi për mundësitë e dërgimit të të dhënave që kërkon EITI në mënyrë të automatizuar.
- Krijimi i një plani ku të jenë të përcaktuar aktivitetet, kostot, burimet dhe cilësitë e implementimit të këtij sistemi.

Gjithashtu ky sistem do të jetë një mjet i fuqishëm për funksionimin e EITI, në mënyrë që të lehtësojë arritjen e objektivave dhe të ndërtojë dhe monitorojë një proces transparent të qarkullimit të të dhënave. Objektivi i sistemit të ri është që t'i ofrojë EITI të gjithë informacionin e nevojshëm, me qëllim që të menaxhojë në mënyrën e duhur burimet natyrore.

2.3.1. SPECIFIKIME TEKNIKE

Specifikimet teknike janë të rakorduar gjithashtu me strategjinë e EITI dhe me përfaqësimin e Ministrisë së Energjisë dhe Industrisë si dhe të qeverisë shqiptare. Këto specifikime teknike mundësojnë një paraqitje të qartë të harduerëve, softuerëve dhe shërbimeve të TI të nevojshme dhe të vlerësuara. Një vlerësim efektiv kërkon identifikimin e shumë faktorëve influencues për aplikacionin dhe të parametrave të tij. Këta faktorë janë të bazuar në zhvillimin dhe trendin për 5-10 vitet e ardhshëm, në rritjen dinamike të përdoruesve të sistemit, marrjen e të dhënave nga institucionet, në elementë të tjerë që lidhen me menaxhimin, si planifikimi, menaxhimi i të dhënave historike (kjo do të jetë subjekt për një konsideratë të re), numrin e përdoruesve konkurrentë, fleksibiliteti i sistemit, çështjet që lidhen me sigurinë, mirëmbajtjen, etj.

2.3.2. PLANI I BIZNESIT DHE I PROJEKTIT:

Duke u bazuar në analiza, grupi i ekspertëve ka zhvilluar një strategji për implementimin e EITI, i cili do të jetë paralelisht me zgjerimin e MEI dhe me implementimin e strategjisë së ALBEITI. Strategjia konsiston në një plan të detajuar biznesi dhe veprimi për implementimin e saj. Planin është i bazuar në kushtet dhe kapacitetet reale të MEI dhe të institucioneve të tjera publike. Gjithashtu ky plan përfshin një listë të aktiviteteve që do të ndodhin në çdo hap të përfaqësues. Lista është e grupuar në: përmirësimet teknologjike, implementimi i politikave për këto përmirësime, përmirësimi i ligjit si dhe aktivitete konkrete që duhen realizuar, sapo këto përmirësime të vihen në zbatim.

Lista e aktiviteteve paraqitet duke u bazuar në një renditje sipas prioriteteve të shoqëruara me datën e fillimit dhe të mbarimit të çdo aktiviteti. Ekspertët e DM Consulting Services kanë paraqitur gjithashtu një përjasje për menaxhimin e riskut si dhe lidhjet midis aktiviteteve të ndryshme me nevojat e tyre, duke siguruar kështu një implementim më të lehtë.

2.3.3. HARTIMI I OPERACIONEVE TË EITI DHE RRJEDHJA E INFORMACIONIT:

Ndërkohë që grupi i specialistëve ka vlerësuar sistemin, detyra e departamentit të TI ka qënë mbikëqyrja e departamenteve të tjera si dhe mbështetja teknike për ta. Të gjithë departamentet e tjera kanë qënë të gatshëm për të paraqitur të dhënat e tyre në EITI si dhe për të vlerësuar cilësinë e informacionit që vjen në sistem nga institucionet e tjera.

Gjithashtu ka disa informacione specifike që vijnë në sistem nga çdo departament. Për të rregulluar të gjitha këto procedura, ekspertët kanë realizuar një parashikim në një material fillestar për rregullimet e brendshme/ limite për çdo departament në lidhje me çështje specifike të rrjedhës së punës, në rastet kur këto janë të mundshme dhe të nevojshme. Sipas këtyre rregullimeve, çdo departament do të ketë disa përgjegjësi specifike si dhe përcaktimin e informacionit që duhet të vendoset në bazën e të dhënave. Aktiviteti i tyre do të plotësohet me mbështetjen e departamentit të TI. Për përcaktimin e rrjedhës së punës, ekspertët parashikojnë elementët si më poshtë:

Numri	Institucioni
1	Ministria e Energjisë dhe Industrisë - MEI
2	Agjencia Kombëtare Burimeve Natyrore - AKBN
3	Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve - DPT
4	Drejtoria e Përgjithshme e Doganave – DPD
5	Qeverisja lokale

Rregullat procedurale do duhen për të rregulluar bashkëveprimin midis EITI dhe institucioneve të tjera që operojnë me sistemin për të ardhurat si më poshtë:

- a. Ndarja e Prodhimit
- b. Honoraret/renten
- c. Taksat mbi fitimin
- d. Bonuset e nënshkrimit

e. TVSH

Ky rregullim do të vendosë rregulla dhe standarde për institucionet përdorues në lidhje me operimin e sistemit. Një tjetër fushë e rregullimit do të jetë përcaktimi i të dhënave që do të bëhen publike për një publik të gjerë (do të publikohen në faqen online), të dhënat dhe informacionit që do të kenë një status konfidencial, të dhënat dhe informacioni që duhet të jenë të aksesueshëm nga institucionet dhe se cilat të dhëna do të jenë të disponueshme për MEI dhe për disa institucione të tjera përgjegjëse.

Përsa i përket ndërveprimit me sistemin, rregullat përcaktojnë gjithashtu të drejtat e administratorit, si dhe të krijojnë një status për nivelin e administrimit nga çdo institucion. Niveli dhe të drejtat e tyre respektive përcaktohen gjatë një faze të analizës dhe përshkruhen në ato alternativa që do t'i ofrohen EITI-it. Gjithashtu, roli i institucioneve të ndryshëm duhet të jetë i qartë, duke pasur parasysh këtu lidhjen e tyre me institucionet e tjera dhe me zgjidhjen e propozuar për menaxhimin e të dhënave të tyre.

Një tjetër çështje që është analizuar dhe do të rregullohet më anë të këtyre rregullave procedurale lidhet me fuqinë për të marrë vendime të ndryshme në bazën e të dhënave.

2.3.4. KOMPONENTËT BASHKËVEPRUES NË SISTEM DHE SIGURIA

Një komponent i rëndësishëm për funksionimin e stafit të punonjësve është ndërfaqja e komunikimit elektronik me sistemet e tjera. Gjatë analizave të bazuara në metodologjinë tonë, grupi i ekspertëve ka rivlerësuar ndërfaqen e komunikimit dhe ka diskutuar me njësitë përgjegjëse për një komunikim më të avancuar dhe më të sigurtë. Në këtë kontekst, ekspertët kanë bërë kërkime për të gjetur një ndërlidhje sa më të përshtatshme për sistemin, që mund të sigurohet në këtë sistem. Të gjitha këto detaje janë përshkruar në pjesën teknike të raportit që ekspertët kanë hartuar. Specifikimet teknike që lidhen me implementimin e këtij ndërveprimi janë gjithashtu pjesë e dokumentit. Ky aktivitet duhet të jetë tërësisht i implementuar nga ekspertët e TI.

3. Metodologjia

Për zhvillimin e këtij projekti, procesi i punës u realizua nëpërmjet një metodologjie prej 7 (shtatë) hapash. Ky proces përfshin shërbimet e mëposhtme për zhvillimin e vlersimit të avancuar të orjentuar nga objektivat e EITI.

Gjithashtu zhvillimi i projektit është i bazuar në përvojat më të mira profesionale duke vlersuar çdo hap nëpërmjet metodologjisë PMI si dhe në dokumentimin e politikave dhe procedurave të punës nëpërmjet metodologjisë CMMI si më poshtë. Kjo metodologji mundëson dekompozimin e projektit në aktivitete relativisht të vogla bazike në mënyrë që të mundësojë zhvillimin e shpejtuar të hapave të projektit. Ajo gjithashtu mundëson vlerësimin në kohë dhe korrigjimet në bazën të situatës dhe komenteve gjatë komunikimit me klientin. Të gjitha fazat e zhvillimit janë të mbuluara me raporte të ndryshme të cilat i mbajnë të informuar të gjithë pjesëmarrësit e projektit.

3.1. CMMI

Aktivitetet e zhvilluara janë të bazuara në CMMI v2.0. DMCS është një nga kompanitë e para në Shqipëri që është e certifikuar me IT Mark dhe CMMI V2.0 për cilësinë e zhvillimit të raporteve dhe shërbimeve.

Mbi bazën e kësaj metodologjie zhvillimi i raportit u krye nëpërmjet fazave të mëposhtme:

Nr.	Fazat e proceseve	Përshkrimi
1	Plani i Menaxhimit të Kërkesave (REQM)	Plani i Menaxhimit të Kërkesave (REQM) , e cila përdoret për të regjistruar dhe menaxhuar kërkesat e dokumentimin për planifikimin e hapave që lidhen me këtë projekt në të gjitha fazat e tij. Pas sqarimit të plotë të kërkesave, një metodologji e monitorimit ka mundësuar ndjekjen reale të statusit dhe ecurinë e projektit.
2	Planifikimi i projektit	Planifikimi i projektit është përdorur për të krijuar një vlerësim të detajuar të detyrave dhe burimeve të nevojshme për të përmbushur kërkesat dhe për të përcaktuar ndarjen e detyrave për projektin. Ky proces ka prodhuar një kalendar të detajuar me të gjitha aktivitetet që lidhen me përfundimin e projektit.
3	Monitorimi dhe Kontrolli i Projektit (PMC)	Monitorimi dhe Kontrolli i Projektit regjistron të gjithë aktivitetet e kryera për të siguruar ecurinë e projektit, ose identifikimin e pengesave në ecurinë e fazave të projektit me qëllim

		marrjen e veprimeve korrigjuese në kohën e duhur.
4	Analiza dhe Monitorimi (MA)	Analiza dhe Monitorimi është përdorur për të siguruar informacionin dhe të dhënat që do të mblidhen, të cilat janë tregues për performancën e punës, të tilla si performanca teknike dhe funksionale.
5	Sigurimi i cilësisë së produktit dhe procesit (PPQA)	Sigurimi i cilësisë së produktit dhe procesit (PPQA) , i cili i ofron stafit dhe menaxhimit një pasqyrë të objektivave dhe proceseve lidhur me zhvillimin e produktit ose shërbimit.
6	Plani i Menaxhimit të Konfigurimit (CM)	Plani i Menaxhimit të Konfigurimit i cili siguron integritetin e produkteve duke përdorur identifikimin e konfigurimit, kontrollin e konfigurimit, statusin e konfigurimit, dhe auditimet e konfigurimit.
7	Rolet dhe përgjegjësitë	Rolet dhe përgjegjësitë e tyre në ekipin e projektit janë përcaktuar në bazë të aftësive dhe kompetencave të tyre. Element kyç i ekipit është se shumica e tyre janë shumë të aftë dhe ata mund të kalojnë përgjegjësitë e tyre në bazë të ekspertizës së tyre.

3.2. PMI DHE SDLC

Planifikimi dhe implementimi i këtij projekti është bërë duke ju përmbajtur në mënyrë strikte metodologjisë PMI (Menaxhimi i Projekteve – www.pmi.org) në të gjitha fazat e zhvillimit të vlersimit.

Njohuritë mbi qëllimet e auditimit si dhe të mundësive dhe metodologjisë për të arritur objektivat janë të nevojshme për të kuptuar qëllimin e konsulencës, për të gjykuar në lidhje me rezultatet e arritura dhe me atë që raportohet si dhe për të kuptuar limitet specifike.

Në raport përshkruhet kompleksiteti dhe trajtimi i punës së kryer për të realizuar kështu objektivat e konsulencës. Ekspertët duhet të shpjegojnë marrëdhëniet midis agjencive, identifikimin e komponentëve harduerikë dhe softuerikë të përdorur dhe kërkesat që çdo agjenci realizon duke u bazuar në kërkesat e EITI për të dhëna. Ky raport gjithashtu thekson të gjitha kufizimet e imponuara nga rregulloret dhe /ose limitet për të dhënat apo kufizimet në fushën e veprimit.

Në raportin përfundimtar përfshihen edhe metodologjia e përdorur për të arritur objektivat, shpjegimi i informacioneve të mbledhura dhe teknikat që janë përdorur për analizën.

3.3. HAPAT E NDJEKURA

Duke u bazuar në kërkesat paraprake, kërkohet të kuptohet gjendja aktuale e infrastrukturës dhe rrjedhja e punës në EITI, që të sugjerohet një plan projekti i përshtatshëm dhe për zhvillimin, zgjerimin dhe implementimin e sistemit. Për të arritur këtë duhet të sigurohen burime të nevojshme si dhe kuadri teknik që mbështet këtë iniciativë.

Projekti është strukturuar në tre faza kryesore, si më poshtë:

1. Faza e Parë – Krijimi i një sistemi model i proceseve të marrjes së informacionit
2. Faza e Dytë - Dizajni i sistemit aktual të proceseve të marrjes së informacionit
3. Faza e Tretë – Qëndrimi i këtyre sistemeve karshi njëri tjetrit

3.3.1. FAZA E PARË

Në fazën e parë DM Consulting Services ka dizenuar një diagramë të plotë dhe të dhënat e kërkuara për sistemin duke u bazuar në kërkesat e EITI. Në vijim të saj, është përgatitur një tablo e qartë me specifikimet e duhura për sistemin e EITI, për të kryer plotësisht funksionalitetet e tij, si dhe për të prodhuar rezultatet e nevojshme. Ky model u përdor për të kontrolluar sistemet e çdo agjencie, nëse ato mund të sigurojnë të dhënat që kërkohen nga EITI dhe për të kuptuar se cila është zgjidhja më e mirë.

3.3.2. FAZA E DYTË

Gjatë kësaj faze është konsideruar situata aktuale dhe janë vlerësuar me kujdes opsionet e mundshme që mund të përmirësojnë EITI-n. Fokusi kryesor është identifikimi i arsyeve primare, të brendshme apo të jashtme, teknologjike apo softuerike që pengojnë zbatimin e EITI.

Nëpërmjet dokumentave softuerike si dhe strukturës së sistemit, është vlerësuar dhe kontrolluar nëse të dhënat që kërkohen nga EITI përfshihen tek të dhënat e ruajtura dhe nëse ekziston një mënyrë që këto të dhëna të bëhen të disponueshme për EITI në mënyrë të sigurtë.

Kështu, auditimi i TI në rastin tonë lidhet me ekzaminimin nëse proceset TI dhe burimet TI kombinohen së bashku për të plotësuar objektivat e planifikuara nga EITI për të matur nëse informacioni i kërkuar i kalohet sistemit të EITI në operacionet e tij duke u përputhur me rregullat ekzistues.

Për secilin sistem të agjencive DM Consulting Services ka një listë kontrolli që është përdorur për të pasur një informacion të plotë, që është i nevojshëm në raportin përfundimtar.

3.3.3. FAZA E TRETË

Kjo fazë përfshin përgatitjen e dokumentit dhe të planit të projektit për implementimin dhe zhvillimin e EITI për funksionimin e plotë të tij dhe një plan mbulimi për të gjithë institucionet dhe aplikacionet e tjera të përdoruesve në çdo nivel që lidhen me EITI si dhe përgatitjen e specifikimeve teknike që mbështesin zgjidhjen e propozuar. Zgjidhja e integruar për ndërveprueshmërinë është midis institucioneve të përfshira që përmbajnë të dhëna hyrëse për sistemin e EITI duke përpunuar dhe siguruar vazhdimisht rezultate.

Grupi i ekspertëve ka realizuar gjithashtu identifikimin dhe prioritarizimin e punës për të gjithë grupet e interesit të përfshirë në proces.

Kryesisht është punuar shumë ngushtë me stafin e Ministrisë së Energjisë dhe Industrisë, e cila është aktualisht e përfshirë në proces. Gjithashtu janë organizuar takime me palët e tjera të interesuara, që do të jenë të përfshirë në mënyrë të drejtpërdrejte ose jo, në implementimin e projektit të EITI.

Adresimi dhe zgjidhja e çështjeve që lidhen me sigurinë, mirëmbajtjen, garancinë dhe rimarrjen e të dhënave të EITI do të bëjnë të mundur një sistem të sigurtë dhe do të eliminojnë mundësitë për ndërprerje të padëshiruara.

4. Analiza e gjendjes

4.1. PALËT E INTERESUARA

Misioni i përvitshëm i EITI është prodhimi i një raporti ku përfshihen analiza dhe statistika mbi sektorin minerar si dhe ballafaqimi midis shoqërive të licensuara dhe enteve shtetërore mbi deklaratimet për pagesat e kryera gjatë vitit. Fokusi i raporteve të EITI, deri në vitin 2012, kanë qënë industria nxjerrëse e naftes, gazit dhe industria minerare. Në vijim pritet që pjesë e këtyre raporteve të jetë edhe sektori i hidro-energjisë.

Deri në fund të vitit 2014, sektori minerar numëron rreth 700-750 të licensuar aktiv, por për efekte manaxhimi, EITI ka perzgjedhur ballafaqimin e deklaratimeve të rreth 60-70 shoqërive me deklaratimet përkatëse nga 4-5 enteve shtetërore. Ky rakordim është bërë i mundur duke u bazuar në informacionin që shoqëritë dhe entet shtetërore kanë deklaruar duke plotësuar disa raporte në format excel të hartuar nga EITI. Më pas këto raportime janë dorëzuar me email dhe/ose me postë në zyrat e EITI. Për më tepër mbi kërkesat e EITI për raportim nga shoqëritë dhe entet shtetërore, mund t'i referoheni shtojcave 1-6.

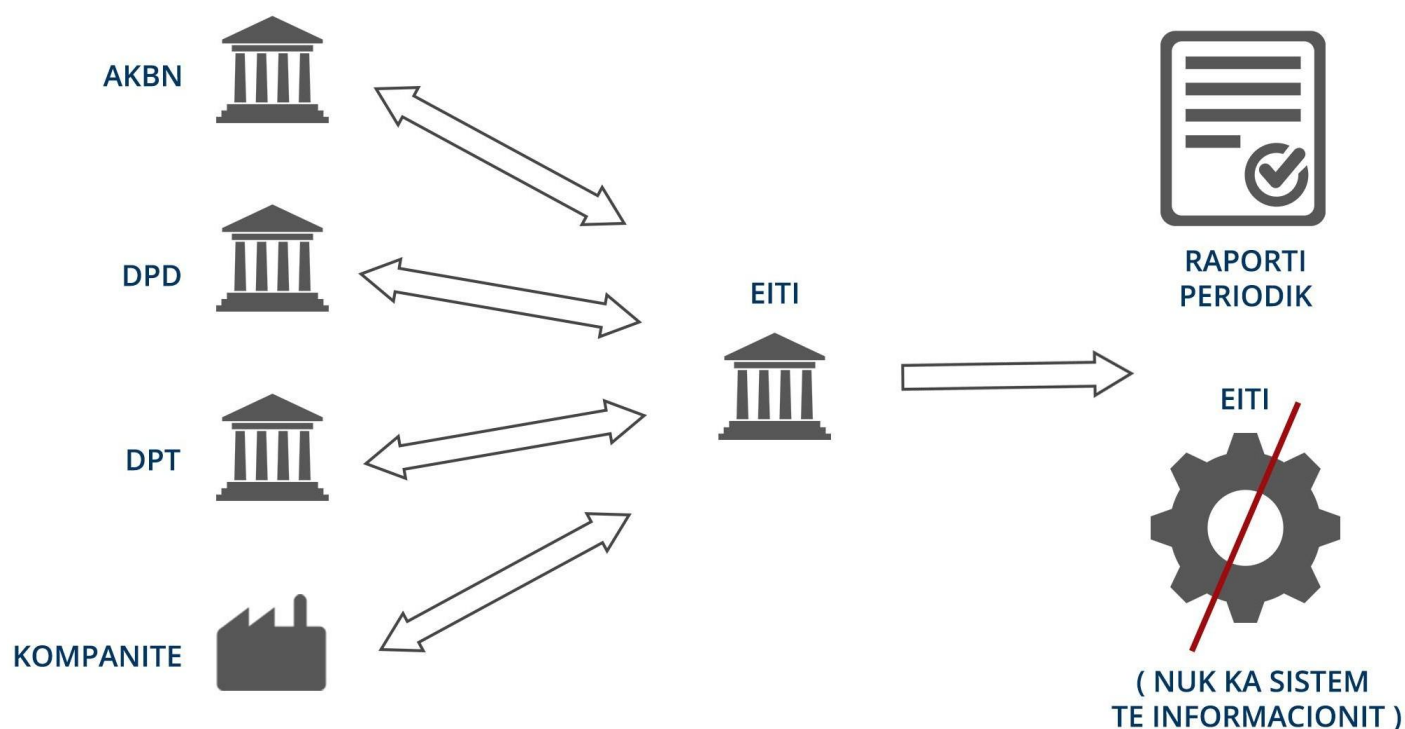
Entet shtetërore, që janë njëkohësisht palët kryesore të interesuara të iniciativës së EITI me impakt të drejtpërdrejtë, janë shënuar më poshtë:

Institucioni	Rolet dhe përgjegjësitë
Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore (AKBN)	AKBN është përgjegjëse për grumbullimin e informacioneve nga kompanitë e sektorit në industrinë nxjerrëse.
Drejtoria e Përgjithshme e Doganave (DPD)	DPD luan një rol të rëndësishëm në raportimin e verave të eksporteve dhe importeve që kryejnë kompanitë në sektorin e minerareve dhe hidrokarbureve.
Ministria e Financave (MF)	MF luan një rol të rëndësishëm në verifikimin e pagesave të kryera nga kompanitë të sektorit minerar dhe hidrokarbureve.
Njësia e Pushtetit Vendor (NJPV)	NJPV janë institucionet që kontaktojnë direkt me kompanitë.
Qendra e Kombëtare e Licencimit (QKL)	QKL është përgjegjëse për regjistrimin e licencave të kompanive duke përfshirë dhe ato kompani që operojnë në sektorin minerar dhe hidrokarbureve.
Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve (DPT)	Institucioni përgjegjës për raportimin e transaksioneve (shitjet dhe blerjet) si dhe deklarimin e tatim mbi fitim të të gjitha kompanive në sektorin minerar dhe hidrokarbureve.
Ministria e Energjisë dhe Industrisë (MEI)	MEI është një nga palët e interesuara drejtpërsëdrejti në këtë iniciativë në bashkëpunim me EITI për deri sa është pjesë e rëndësishme e licencimit të kompanive në sektorin minerar

4.2. SFIDAT AKTUALE

Gjatë procesit të vlerësimit të programeve për ruajtjen e të dhënave të institucioneve kryesore në këtë nismë u vu re se disa nga këto institucione nuk kanë ose kanë sisteme të limituara për sa i përket ruajtjes dhe procesimit të të dhënave në mënyre elektronike. Nga palët e interesuar në këtë studim rezulton se DPT, MF dhe DPD kanë sistem të mirëfilltë për ruajtjen dhe procesimin e të dhënave dhe mundësinë për aksesimin e tyre për marrjen e të dhënave që EITI i duhen.

Sipas AKBN-së është duke u ndërtuar një sistem për ruajtjen dhe procesimin e të dhënave që AKBN merr nga kompanitë nxjerrëse në sektorin minerar dhe hidrokarbur. Megjithatë, aktualisht AKBN ka vetëm një sistem të thjeshtë kontabël që nuk mundëson krijimin e file-ve elektronike për shoqëritë e licensuara që ata monitorojnë.

Për sa i përket institucioneve të tjera që përfshihen në këtë nismë nuk ka asnjë sistem të informatizuar që të ketë një databazë për të ruajtur të dhënat. Ndër këto institucione janë MEI por në këtë fazë nuk ka të dhëna në dispozicion të Ministrisë së Energjisë dhe Industrisë të cilat kërkohen të procesohen nga EITI. Albpetrol aktualisht përdor vetëm formatin Excel dhe nuk ka në plan për të ndërtuar sistem të informatizuar.

Gjithashtu vështirësi paraqesin dhe të dhënat që duhet të vijnë nga NJQV ku dhe në raportin e fundit të Deloitte të vitit 2012 evidentohet se NJQV nuk kanë regjistrime të sakta për arkëtimet nga kompanitë e sektorit minerar dhe hidrokarbureve si rezultat të dhënat që do merren nga Ministria e Financës do jenë jo të sakta.

Për më shumë, duhet thënë që aktualisht po bëhen reforma nga ana e qeverisë në ristrukturimin dhe ndryshimin e skemës së NJQV duke lënë një mangësi në mënyrën se si informacioni që i duhet EITI do merret nga këto njësi.

Për të shmangur të gjitha kostot shtesë si financiare dhe burime njerëzore për t'i nërtuar dhe mirëmbajtur këto sisteme, të krijohet një sistem i ri qëndror me anë të të cilit të ndërlidhen të gjitha njësitë dhe veprimet të bëhen nga një sistem i vetëm nga ku puna, raportimi, analiza dhe mirëmbajtja të realizohen më shpjet, më letësisht dhe pa kosto financiare shtesë.

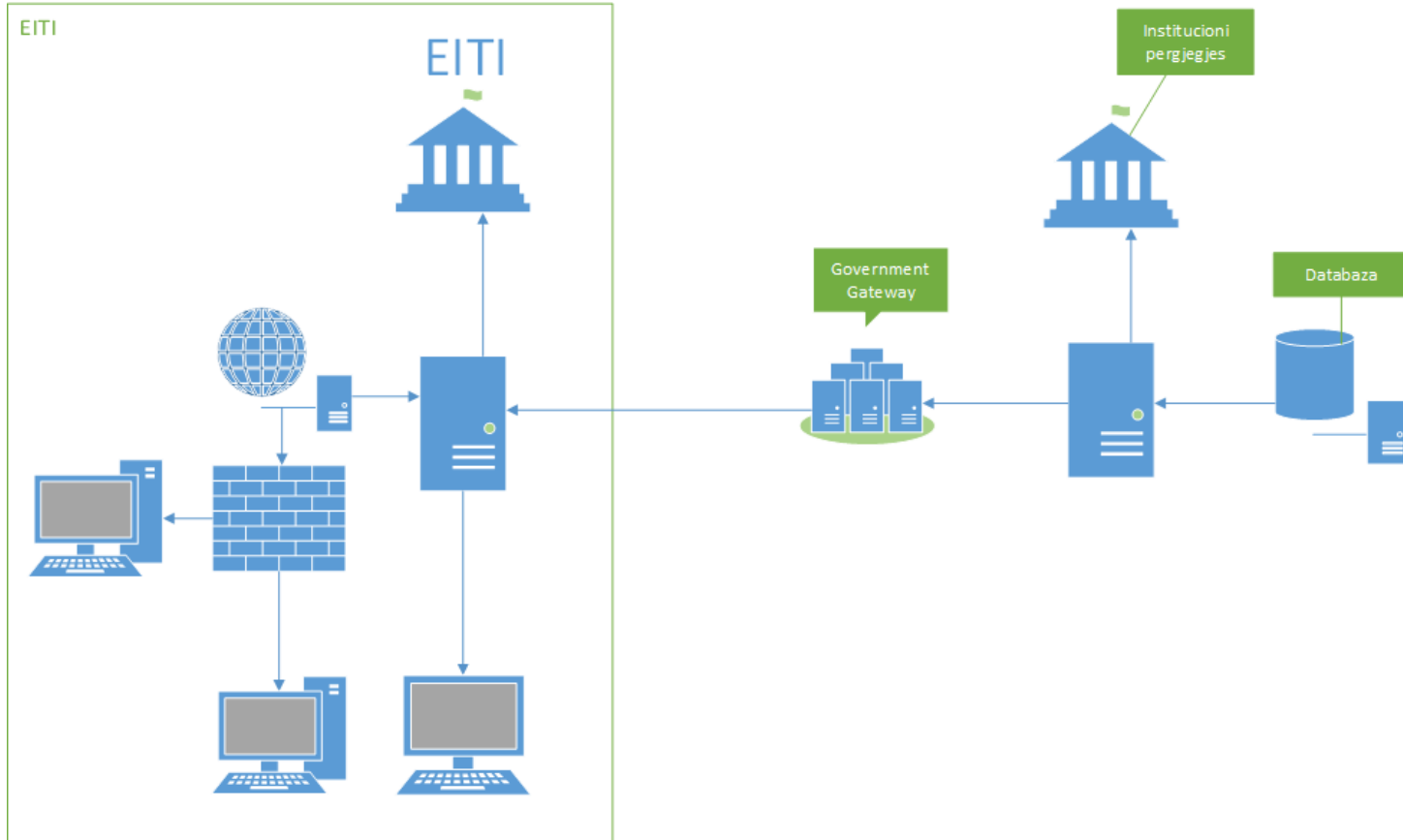
4.3. GJENDJA NË ÇDO INSTITUCION

Gjatë procesit të vlerësimit për krijimin e një lidhje të automatizuar për marrjen e të dhënave për EITI nga palët e interesuara, grupi i punës kreu një sërë takimesh me secilën nga palët duke bërë një sërë kërkesash për të marrë informacion rreth sistemeve që secila nga institucionet e përfshira në këtë proces përdor. Gjithashtu u kërkua informacion dhe nëse këto sisteme janë të lidhura me njëra tjetrën nëpërmjet kanalit GovNET.

Në takime morën pjesë kryesisht stafi nga departamenti i teknologjisë së informacionit si dhe stafi përgjegjës për përgatitjen dhe dërgimin e të dhënave të EITI.

Subjekti i takimeve me palët e interesuara ishte që të vlerësohej sistemi i brendshëm i ruajtës të të dhënave për çdo institucion që do bëjë pjesë në këtë proces dhe nëse mund të bëhej automatizimi i marrjes së të dhënave nëpërmjet GovNET në momentin që EITI do ketë një sistem të saj.

Skema me poshtë vizualizon rolin e një institucioni me EITI.

4.3.1. AGJENCIA KOMBËTARE E BURIMEVE NATYRORE

Funksioni i AKBN-së është miratimi dhe monitorimi i prodhimit vjetor minerar. Gjithashtu, bazuar në strategjinë kombëtare të shfrytëzimit të burimeve natyrore, AKBN përcakton garancitë e licensës për minimumin e investimit. Informacioni në lidhje me këto garanci, së bashku me prodhimin vjetor përpunohet në excel / regjistra letre.

Duke iu referuar përgjigjeve të kthyer nga AKBN për pyetjet e drejtuara nga grupi i ekspertëve, u konkludua se aktualisht AKBN nuk disponon një sistem informatike për grumbullimin dhe ruajtjen e të dhënave dhe punojnë me skedar Excel për të ruajtur informacionin e raportuar nga kompanitë e sektorit minerar dhe hidrokarbureve. Nga ky informacion që grumbullojnë e përpunojnë dhe dërgojnë një raport informues të MEI si dhe në një format të paracaktuar nga EITI.

Gjithashtu edhe të dhënat për galeritë aktive në shfrytëzim / të mbyllura mbahen në excel / letër, që do të thotë se AKBN aktualisht nuk ka një sistem që të përcaktojë vendburimet dhe vendodhjen e galerive.

Sipas AKBN është në proces ndërtimi një sistem i cili do mund të realizojë procesin e grumbullimit dhe të përpunimit të të dhënave sipas standarteve në një databazë qendrore. Kompania e cila po e ndërton është CSS dhe pas një takimi me përfaqësuesin e tyre në ambjentet e AKBN-se datë 24 Shkurt 2015 u la e qartë që është e mundur lidhja e sistemit të EITI me

sistemin që CSS që po ndërton. Në momentin që EITI do ketë një sistem të saj, marrja e automatizuar e të dhënave do ketë një kosto shtesë.

4.3.2. DREJTORIA E TATIMEVE DHE TAKSAVE

Bashkëpunimi i EITI me Drejtorinë e Përgjithshme të Tatimeve është thelbësor për krijimin e sistemit të ri të EITI. DPT së fundi ka implementuar dhe përditësuar programin e ri ku ruan të dhënat dhe proceson ato sipas nevojave të saj. Vetë stafi i TI-se nuk ka në dorë të bëjë modifikime në sistemin e ri, por ato i jepen kompanisë përgjegjëse për ndërtimin dhe mirëmbajtjen e saj. Kompania e cila ka mirëmbajtjen e sistemit për një periudhë 4 vjeçare do jetë përgjegjëse për marrjen e kërkesave të EITI dhe prodhimin e të dhënave e më pas dërgimin e tyre në formatin e paracaktuar nga EITI.

Sipas takimit që u mbajt në ambientet e DPT në datë 23 Shkurt 2015 u diskutua rreth indikatorëve për të cilat EITI ka nevojë dhe nëse teknikisht është e mundur prodhimi i këtyre të dhënave nga sistemi aktual i tyre. Sipas DPT jo të gjitha informacionet e kërkuara mund të nxirren nga sistemi aktual i DPT pasi disa nga informacionet që kompanitë raportojnë në DPT janë në formën e Ngarkimit në PDF e cila e bën të vështirë që të merren të dhënat në formë elektronike. Për më tepër nuk është në plan që kjo formë të ndryshojë në të ardhmen. Për këtë gjë një listë e detajuar me të dhënat që EITI kërkon nga DPT si dhe pyetjet mbi të dhënat që mund të merren në mënyrë të automatizuar dhe cilat jo (pyetjet e plota i gjeni në shtojcën 7), i janë drejtuar DPT, por ne nuk kemi marrë një përgjigje për pyetjet tona.

4.3.3. DREJTORIA E PËRGJITHSHME E DOGANAVE

DPD është një nga institucionet që si DPT ka një sistem të standardeve bashëkohore dhe se gjithashtu mirëmbahet nga një kompani e kontraktuar për ndërtimin e tij. Sipas një takimi që u mbajt në ambientet e DPD me Znj. Mullaj, specialiste në departamentin e informatikës, por dhe nga emali zyrtar, iu bë e ditur subjekti i studimit dhe kërkesat tona për një konfirmim të mundësisë së marrjes së të dhënave të export - import për sektorin minerar dhe hidrokarbureve në mënyrë të automatizuar nga sistemi i DPD tek sistemi që do ketë EITI. Sipas specialistes këto të dhëna janë në sistemin e DPD dhe me anë të një kërkesë zyrtare mund të nxirret dhe kostoja e përafërt pasi të merret një konfirmim nga kompania që mirëmban sistemin e DPD.

Aktualisht DPD konfirmon se raporton te EITI të dhënat e kërkuara prej saj në formatin e kërkuar deri tani në excel. Janë dërguar pyetje për vlersimin paraprak të kostove për ndërtimin e protokollit të komunikimit por nuk është dhënë një përgjigje në lidhje me kete ceshtje.

Ndërkohë grupi i ekspertëve i ka drejtuar DPD disa pyetje më të detajuara në lidhje me sistemin e tyre aktual për menaxhimin e të dhënave apo në lidhje me kostot e implementimit të një moduli të ri raportues, i cili transferon të dhëna e kërkuara nga DPT te EITI në një format ndërkombëtar.

Ne nuk morëm një përgjigje nga DPD në lidhje me pyetjet e drejtuara. Për më tepër mbi këto pyetje, referojuni shtojcës 8.

4.3.4. MINISTRIA E FINANCAVE

MF është një nga institucionet që ka në kontroll sistemin e thesarit dhe si e tillë ka informacionin elektronik për të gjitha pagesat që bëhen për llogari të shtetit. Gjatë një takimi në ambientet e Ministrisë së Financave, DM Consulting Services paraqiti një pasqyrë të studimit që po kryen mbi të dhënat për të cilat EITI mund të ketë nevojë në të ardhmen në mënyrë të automatizuar. Duke qenë se sistemi i thesarit është pjesë e GOVNET atëherë nuk qëndron asnjë pengesë teknike për të realizuar marrjen në mënyrë automatike të të dhënave që EITI do t'i duhen.

Ajo çka është me interes për të marrë nga sistemi i thesarit janë royalties që kompanitë në sektorin minerar dhe atë të hidrokarbureve bëjnë nëpërmjet NJPV duke qenë se këto njësi nuk kanë asnjë sistem standard në përdorim. Nga përgjigjja zyrtare që është marrë në datë 25 Shkurt 2015 nga Ministria e Financave është konfirmuar se të dhënat që janë kërkuar mund të nxirren në formë të automatizuar në periodicitet të paracaktuar dhe të dërgohen nëpërmjet kanalit të sigurt Government Gateway sipas standarteve të vendosura nga AKSHI.

4.3.5. MINISTRIA E ENERGJISË DHE INDUSTRIË

Për momentin EITI nuk merr asnjë të dhënë nga MEI dhe duke qenë se MEI nuk ka ndonjë databazë me interes të dhënash për të bërë lidhje të automatizuar nuk do të përfshihet në lidhjen që do bëjë EITI me institucionet e tjera bashkëpunuese.

4.3.6. ALBPETROL

Si të gjitha kompanitë e tjera që raportojnë edhe tek Albetrol, EITI duhet të marrë të dhënat në mënyrë të automatizuar. Sipas takimit të bërë me personin përgjegjës të TI të Albpetrol u konfirmua që ky institucion nuk ka asnjë sistem të dhënash që të mund të integrohet me sisteme të tjera në mënyrë që të dhënat të merren elektronikisht sipas një standarti të paracaktuar. Aktualisht të dhënat përpunohen nga Albpetrol përpara se të dërgohen në formatin Excel te EITI. Sipas takimit të kryer në ambientet e Albpetrol u konfirmua gjithashtu se nuk është në planin e tyre që të ndërtohet një sistem i ruajtjes se të dhënave gjë që pengon automatizimin e dërgimit të të dhënave midis EITI dhe Albpetrol.

Sipas diskutimit midis EITI dhe DM Consulting Services mbajtur në ambientet e EITI datë 27 Shkurt 2015 u diskutuan mundësitë e zgjidhjes dhe problematikat ekzistuese që të tilla institucione nuk kanë një sistem informatik për ruajtjen e të dhënave, i cili përbën pengesë për dërgimin e të dhënave midis EITI dhe institucionit që nuk ka një sistem standard informatik të ruajtjes të të dhënave. Si opsione u hodhën 3 versione. E para që të krijohet një interface nga ku të tilla institucione përkohësisht t'i hedhin të dhënat direkt në sistemin e EITI duke evituar

dërgimin e tyre me Excel tek EITI dhe më pas EITI t'i hedhë në sistem duke evituar gabimet njerëzore që mund të bëhen gjatë këtij procesi të gjatë. E dyta është që EITI të financojë për ndërtimin e sistemit për këto institucione që nuk kanë të tillë sistem. Versioni i tretë ishte sugjerimi ndaj kompanive që kanë ndërtuar programet e Financës që në raporte të shtojnë dhe një opsion për të shkarkuar këto të dhëna në një format të paracaktuar për EITI. Ky raport të jetë vetëm për kompanitë në sektorin minerar dhe hidrokarbureve.

4.3.7. NJËSITE QENDRORE VENDORE

NJQV luajnë një pjesë të rëndësishme përse i përket të dhënave për royalties që kompanitë në sektorin minerar dhe hidrokarbureve kryejnë në këto zyra.

Aktualisht ka dy probleme me NJQV:

E para: është bërë një ristrukturim i NJQV dhe se këto njësi ose kanë sisteme të ndryshme informatike për ruajtjen e të dhënave ose nuk kanë një të tillë.

E dyta: të dhënat që këto Njësi Vendore kanë nuk janë të sakta sipas raportit të fundit të Deloitte.

4.4. VLERËSIMI I KORNIZËS LIGJORE

Nisma për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse synon menaxhimin dhe përdorimin e burimeve natyrore në mënyrë të drejtë dhe transparente. EITI ka për qëllim parandalimin e korrupsionit, si dhe t'i sigurojë qytetarëve një bazë për të kërkuar përdorimin e drejtë të të ardhurave që vijnë nga sektori minerar. EITI rregullohet sipas ligjeve ekzistuese në Shqipëri dhe ekipi i ekspertëve ka vlerësuar kuadrin ligjor ekzistues lidhur me funksionimin e EITI.

Duke iu referuar ligjit **Nr.10 304, “Për sektorin minerar në Republikën e Shqipërisë”**, datë 15.7.2010, **Neni 36, pikat 25/a dhe 25/b** shprehimisht përcaktojnë detyrimin e shoqërive e licensuara në këtë sektor për të raportuar pagesat e tyre tatimore në përputhje me Nismën për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse, si dhe formën e raportit teknik, financiar apo të pagesave të taksave të cilat duhet të jetë në përputhje me praktikën më të mira ndërkombëtare për industrinë nxjerrëse.

Ndërkohë që sipas **Nenit 50të Ligjit “Për sektorin minerar në Republikën e Shqipërisë”** mbi **Të dhënat minerare dhe Konfidencialitetin të tyre**, në kuadër të transparencës, të dhënat për pagesat e taksave vendore dhe kombëtare publikohen, dhe forma apo mënyra e publikimit përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave. Këto të dhëna nuk quhen konfidenciale. Shprehimisht në **Nenin 51** të po këtij ligji, përcaktohet se të dhënat për pagesat e taksave vendore dhe kombëtare janë të hapura për publikun, në kuadër të nismës për transparencë në industrinë nxjerrëse. Niveli i konfidencialitetit përcaktohet me vendim të Këshillit të Ministrave.

Projekti i EITI për menaxhimin e burimeve natyrore përfshin edhe grupe të tjera të interesit, ndër të cilat Ministria e Energjisë dhe Industrisë ("MEI"), e cila është një komponent kryesor i këtij projekti. Kjo ministri është përgjegjëse për dhënien e licensave të kërkimit dhe prodhimit në sektorin e naftës, gazit dhe minierave.

MEI është gjithashtu përgjegjëse për hartimin e politikave publike për menaxhimin burimeve natyrore si dhe monitorimin e zbatimit të legjislacionit. Ky funksion i MEI, i cili lejon kësaj ministrie të nënshkruajë Marrëveshje Hidrokarbure rregullohet nga **Ligji nr. 7746“Për hidrokarburet (Kërkim dhe Prodhim)”** datë 28 korrik 1993 (“Ligji i hidrokarbureve”). Pas miratimit fillestar, ligji është ndryshuar nga ligjet me numër 7853 (29 korrik 1994), 7811 (12 prill 1994) dhe 9975 (28 korrik 2008).

Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore (“AKBN”) është një grup tjetër interesi i këtij projekti. Të dhënat e kësaj agjencie janë të rëndësishme për nismën për transparencë, pra për funksionimin e EITI. AKBN mbështet MEI-n në procedurat para liçensimit, procedura këto që lidhen me liçensat e prodhimit.

Albpetrol Sh. A. është Shoqëria e zotëruar nga Qeveria Shqiptare që vepron në zhvillimin, prodhimin dhe tregtimin e naftës bruto dhe e gazit. Albpetrol është gjithashtu një shoqëri e interesuar në projektin EITI. Funksionimi i kësaj shoqërie ka ndryshuar ndër vite. Aktiviteti fillestar i Albpetrol përfshinte kërkimin, prodhimin, rafinimin, marketingut dhe shitjen, si dhe shërbimet e naftës dhe gazit. Në vitin 1998, si rrjedhojë e procesit të ristrukturimit, Albpetrol u nda në tri kompani shtetërore: Albpetrol Sh.a. ("Albpetrol"), ARMO Sh.a. dhe Servcom.

Më **datë 15 dhjetor 2011, me anë të ligjit nr. 10490**, Kuvendi i Shqipërisë vendosi për privatizimin e Albpetrol. Më pas në **vitin 2012, Ligji “Për hidrokarburet”** u ndryshua dhe **Ligji nr. 31/2012** e ripërcaktoi pozicionin e Albpetrol si një shoqëri tregtare.

Ligji i jep Albpetrolit të drejtat si i liçensuar parësor duke i lejuar kësaj shoqërie mundësinë për të nën-liçensuar shoqëritë të naftës dhe gazit, pas miratimit nga Ministria e Energjisë dhe Industrisë.

5. Përqasja për sistemin e menaxhimit të informacionit EITI

Qëllimi i një sistemi për menaxhimin e informacionit është grumbullimi, ruajtja, dhe përpunimi i informacionit. Siç është përmendur edhe më sipër, EITI duhet të marrë të dhëna nga disa palë të interesuara në këtë nismë, duke përfshirë këtu të dhëna nga deklaratimet e shoqërive të licensuara si dhe të dhëna nga entet shtetërore. Nëse këto informacione do të ngarkohen direkt në një sistem të menaxhuar nga EITI, kjo do të krijonte një lehtësi në raportim dhe do të përmirësonte procesin dhe analizat.

Përdorimi i një sistemi të ri në EITI, krijon mundësinë për të mbledhur dhe përpunuar raportime nga palët e interesuara, ku ideale do të ishte që e gjithë industria (mbi 700 shoqëri të licensuara) të raportonte. Gjithashtu implementimi i një sistemi të ri do të reduktonte kohën e prodhimit të raporteve.

5.1. HAPAT E KRIJIMIT DHE ZHVILLIMIT TË SISTEMI DHE AMBIENTI I ZHVILLIMIT

Me qëllim krijimin e një sistemi final për EITI duhet të ndiqen hapat si më poshtë:

- Analiza
- Dizenjimi
- Përshtatja/Zhvillimi
- Implementimi
- Garancia dhe Mirëmbajtja

5.1.1. Kërkesa teknike të përgjithshme:

- Përdorimi i një baze të dhënash relacionare
- Mundësi për të importuar/eksportuar të dhëna në aplikacionet standarde që përdoren në zyra.
- Përdorimi i dizajni grafik miqësor për përdoruesin.

5.1.2. Aspekte të platformës arkitekturore

Platforma arkitekturore e një sistemi të tillë duhet të jetë e dizajnuar për të qenë fleksibël, e qëndrueshme, me mundësi për tu zgjeruar dhe e sigurtë.

Gjithashtu, kjo platformë duhet të lejojë aksesimin nga një numër i madh përdoruesish në të njëjtën kohë, si dhe integrimin e të dhënave në “bazën e të dhënave”. Këto kërkesa kërkojnë një rrjet të integruar të aplikacioneve, proceseve, bazës së të dhënave dhe serverit, për të krijuar kështu një sistem të plotë për menaxhimin e të dhënave.

Një arkitekturë e tillë duhet të konsiderojë një model, i cili bazohet në dy shtresa kryesore:

Client-Side

Kjo shtresë përfaqëson teknologjinë që duhet të evidentohet për përdoruesin. Teknologjia për ndërfaqen e përdoruesit duhet të përmbajë komponentët GUI për të krijuar kështu një bashkëveprim sa më të lehtë me sistemin.

Server-Side

Kjo shtresë përmban serverat e aplikacioneve, llogaritjet që do të realizojë sistemi. Këto elementë, duke iu përmbajtur rregullave dhe procedurave të parapërcaktuara, do të ndihmojnë në shkëmbimin e të dhënave ndërmjet “bazave të të dhënave” të institucioneve të ndryshme që komunikojnë me EITI.

5.1.3. Infrastruktura e harduerit dhe rrjetit informatik

Platforma harduerë duhet të propozohet, transportohet dhe instalohet nga kompania ku do të blihen pajisjet harduerë. Si pjesë e procesit të implementimit platforma harduerit duhet të përfshijë të gjitha komponentët për konfigurimin e sistemit me specifikimet që janë kërkuar por dhe për sistemin që do jetë në të ardhmen.

Hardueri duhet të përfshijë serverat qendrore, magazinimi e të dhënave, терминаlet hyrës. Numri i serverave, hapsira e magazinimit të të dhënave varet nga alterantiva e zgjidhjes. Gjithsesi rekomandohet të përdoren jo më pak se 2 servera.

Duke qenë se databaza qendrore dhe aplikacioni do ketë nevojë për tu përshtatur dhe optimizuar në mënyrë që të përmbushë kërkesat e përdoruesve në të ardhmen, kompania përgjegjëse për harduerin duhet të furnizojë me komponentë shtesë si RAM ose CPU, edhe nëse do kërkohej pas përfundimit të plotë të testimit.

Çdo përdorues që do jetë i autorizuar për të përdorur sistemin e EITI duhet të ketë një PC që të përmbushë kërkesat minimale të kompjuterit si akses për të bërë printime, skanime, mikrofoni, lidhje me rrjetin e institucionit etj.

Sugjerimet për specifikimet minimale teknike janë si me poshtë:

Nr	Kategoria	Përshkrimi
1	Server (Serveri për sistemin)	Form factor Rack mount Two Dual Core Processors, 64 bit capable Memory 16 GB DDR3

2	Server (Serveri për databazen)	1TB Hard disks
		Form factor Rack mount
		Two Dual Core Processors, 64 bit capable
		Memory 32 GB DDR3
		1TB Hard disks
4	Server(Serveri i Backup-it)	Form factor Rack mount
		Two Dual Core Processors, 64 bit capable
		Memory 8 GB DDR3
		Up to 5TB Storage RAID 6, 0, 1, 5, 10, w/ over 1400 MB/s Transfers
5	UPS	Për të furnizuar serverët në rast të shkëputjes së energjisë elektrike.

Kompania zhvilluese që do të furnizojë me pajisjet harduerë duhet të sigurohet që konfigurimi i këtyre pajisjeve të plotësojë kërkesat që ka sistemi EITI.

5.1.4. Platforma Menaxhimit të Informacioni për EITI

Kjo shtresë lidhet me të gjithë informacionin që do të ruhet në bazën e të dhënave në EITI. Përcaktohen procedura se si të dhënat e institucioneve të ndryshme do të ruhen dhe do të aksesohen në databazë, dhe se si do të përdoren këto të dhëna për raporte dhe analiza.

Baza e të dhënave në EITI duhet të përballojë një sasi të madhe të të dhënave që vijnë nga grupet e tjera të interesit. Kjo databazë nuk duhet të ketë kufizime në numrin e përdoruesve që mund ta aksesojnë atë në të njëjtën kohë.

Sistemi që do të përdoret për menaxhimin e databazës relacionale (RDBMS) e cila duhet të mbështesë edhe kriteret e mëposhtme:

- Përcaktimi i të drejtave mbi të dhënat dhe procedurat në bazën e të dhënave:
 - Select
 - Insert
 - Update
 - Delete
 - Execute

- Mundësia për përdorim të platformave të ndryshme kompjuterike dhe infrastrukturave të ndryshme të komunikimit;
- Siguri mbi integritetin e të dhënave;
- Mbështetje të arkitekturës klient- server me tre shtresa siç u përmend edhe më sipër;
- Mundësi për përpunim të të dhënave;
- Përshtatje me standartet SQL;
- Mundësi për renditje, fshirje të të dhënave;
- Enkriptim të të dhënave;
- Mbështetje të funksioneve të sigurisë, të mbrojtjes dhe integritetit;
- Mundësi për të shfaqur mesazhet e gabimeve;

5.1.5. Platforma Interoperabilitetit

Kompania zhvilluese duhet të integrojë sistemet e harduerit me rrjetin dhe harduerët ekzistuese të EITI.

Kompania zhvilluese duhet gjithashtu të sigurohet që shërbimet e sistemit dhe integrimi i sistemit nuk sjell ndërprerje të sistemeve dhe shërbimeve ekzistuese të EITI.

5.1.6. Instalimi dhe Implementimi i sistemit të EITI

Kompania zhvilluese duhet të ndërtojë dhe implementojë sistemin e EITI në disa faza siç pasqyrohen më poshtë:

1. Ndërtimi i dokumentit për zhvillimin e sistemit të EITI. Rezultati final është dokumenti i pranimi të sistemit.
2. Zhvillimi i sistemit, i cili mbaron me pranimin e testimit të sistemit demo.
3. Implementimi dhe adaptimi i sistemit pilot si dhe komponentëve të tjerë të sistemit në vendodhjen e paracaktuar. Ky proces mbaron me pranimin e testimit përfundimtar.
4. Implementimi për të gjithë përdoruesit e sistemit.
5. Trajnimi.
6. Mbështetja teknike.

5.1.7. Rregulli i aksesimit të informacionin për aplikacionet web-based

Për ndërfaqet që do të aksesohen nëpërmjet browser duhet të aplikohet rregulli gjeneral ku përdoruesi duhet të arrijë informacionin me 3 (tre) klikime.

5.2. DOKUMENTIMI

Dokumentat që duhen dorëzuar nga kompania zhvilluese për sistemin duhet të përfshijnë:

- Manualin Teknik dhe softuerik– Manuali teknik për ambientin e operimit të sistemi;
- Manuali i Administratorit– Ky manual duhet t'i shërbejë administratorit për operimin e sistemit nga ana e tij;
- Ndihma online –një dritare për përdoruesit e sistemit i aksesueshëm nga sistemi në dy gjuhë Shqip dhe Anglisht;

Kompania zhvilluese e sistemit duhet të dorëzojë të gjithë informacionin teknik dhe softuerik që ka lidhje me sistemin në mënyrë që të jetë më i lehtë për stafin të orientohen me proceset dhe komponentët e sistemit.

Dokumentimi teknik duhet të përmbajë:

- Dokumentimi i specifikimeve teknike (Përshkrimi i sistemit, dizajni konceptual i sistemit, përshkrimi i arkitekturës së sistemit, etj.);
- Skema e komentuar e databazës;
- Format e futjes së të dhënave;
- Dizajni i formave të raporteve dhe tabelave të rezultateve;
- Dokumentimi logjik i sistemit për të gjitha komponentët;
- Plani i rikuperimit në rast katastrofe;

Në seksionin më poshtë janë pasqyruar kërkesat funksionale dhe kërkesat jo-funksionale për sistemin e EITI.

5.2.1. KËRKESAT FUNKSIONALE TË SISTEMIT

Sistemi i EITI në formën e një portali duhet të jetë i aksesueshëm nëpërmjet ndërfaqes së uebit nga ky stafi i EITI dhe palët e interesuara të aksesojnë ose të fusin informacionin e kërkuar nga EITI. Ndërfaqet e sistemit duhet të jenë të mirë organizuar nëpërmjet një menuje logjike. Sipas modelit të grumbullimit të informacionit sistemi duhet të kontrollojë këtë informacion përpara se të ruhet në databazën e sistemit.

Sistemi duhet të ketë këto shërbime kryesore:

- Aksesim me anë të identifikimit - Sistemi duhet të aksesohet vetëm nëpërmjet një metode të sigurtë të identifikimit të përdoruesve.
- Importim i informacionit të grumbulluar – Sistemi duhet të kryejë importimin e informacionit të grumbulluar nga palët e interesuara sipas metodës së parashikuar.

- Ruaj – Sistemi duhet të ruajë të dhënat në databazën e EITI pas importimit të informacioneve të grumbulluara nga palët e interesuara.
- Fshij – Çdo përdorues i autorizuar duhet të ketë mundësinë për të fshirë të dhënat e gabuara nga sistemi. Ky veprim duhet të lërë gjurmë në sistem për qëllime auditimi.
- Editoj - Çdo përdorues i autorizuar duhet të ketë opsionin e editimit të të dhënave për arsye korrigjimi pas evidentimit të një gabimi. Ky veprim duhet të lërë gjurmë në sistem për qëllime auditimi.
- Shtoj - Çdo përdorues i autorizuar duhet të ketë opsionin e editimit të të dhënave për arsye korrigjimi pas evidentimit të një gabimi. Ky veprim duhet të lërë gjurmë në sistem për qëllime auditimi.
- Eksportim – Sistemi duhet të ketë opsionin e eksportimit të të dhënave në formën tabelorë ose grafike sipas kërkesave të përdoruesit.
- Gjenerim raportesh – Sistemi duhet të procesojë dhe gjenerojë raporte sipas një logjike të paracaktuar ose në mënyrën ad-hoc.

Në momentin që importohen të dhënat në sistem dhe kryhet kontrolli që ky informacion është sipas formatit të paracaktuar atëherë të dhënat ruhen në një databazë të sigurtë nga ku me anë të ndërfaqeve të uebit mund të aksesohen rekordet duke i dhënë mundësi stafit të EITI të kryejë shërbimet më poshtë.

Databaza e sistemit duhet të jetë e normalizuar në mënyrë që në të të krijohen “query” manuale nëse do jetë e nevojshme për të nxjerrë raporte të ndërlikuara.

Sistemi duhet që në mënyrë automatike të prodhojë raportet e paracaktuara nga EITI, të cilat duhet të jenë të paraqitura në formatin tabelor dhe/ose grafik sipas llojit të raportit. Gjithashtu sistemi duhet të jetë në gjendje të prodhojë raporte të tipit ad-hoc ku stafi i EITI mund të kombinojë disa burime të dhënash logjikisht të lidhura për të prodhuar një raport sipas nevojës.

Të gjitha të dhënat që paraqiten në ndërfaqen e uebit si në formën tabelore dhe atë grafike duhet të jenë të eksportueshme në formatin Microsoft Excel dhe në formatin PDF.

5.2.2. KËRKESAT JO-FUNKSIONALE

Përparësitë kryesore të sistemit janë të përfaqësuara pa dyshim nga homogjeniteti i madh i zgjidhjeve të propozuara dhe shkallëzimi i sistemit që është ngritur. Të gjithë komponentët e portalit duhet të komunikojnë me njëri-tjetrin me lehtësi duke lejuar informacionin të kalojë nga grumbullimi i informacioneve në procesimin dhe prodhimin e raporteve.

5.2.2.1. BACK-OFFICE

Sistemi duhet të jetë i ndërtuar dhe konfiguruar që të ketë disa lloje përdoruesish ku secilit përdorues të sistemit t'i caktohet një rol i paracaktuar. Secili rol i jep të drejta të ndryshme një përdoruesi. Pra nëse një përdorues nuk duhet të bëjë ndryshime në informacion atëherë këtij përdoruesi i caktohet roli "guest". Nëse një përdorues i duhet të fusë, modifikojë, shtojë rekorde atëherë këtij përdoruesi i caktohet një rol që i jep këto të drejta. Sistemi duhet të ketë dhe një rol që është administratori i cili ka të drejta aksesit të plotë për të shtuar dhe hequr përdorues si dhe për t'i caktuar çdo përdoruesi një rol të caktuar.

5.2.2.2. MBËSHTETJA SHUMË GJUHËSH

Portali duhet të ndërtohet dhe konfigurohet për tu përdorur me më shumë se një gjuhë. Përdorueset e këtij portali mund të jenë dhe të huaj ku duhet të kenë akses për të eksportuar raportet që duhet për prodhimin e raportit final. Kjo përfshin të gjithë tekstin që përmban struktura e sistemit (Menu, tekst shpjegues, kokat e tabelave dhe grafiqet etj.) përveç të dhënave që do të grumbullohen nga palët e interesuara.

5.2.2.3. PLATFORMA E SIGURISË SË PORTALIT

Duke qenë se portali do jetë i aksesueshem nga ndërfaqja e uebit duhet të konfigurohet rrjeti dhe kanali në të cilin përdoruesit do e aksesojnë këtë sistem të jetë i sigurtë pra informacioni që ndërfaqja dërgon dhe merr të jetë i enkriptuar dhe çdo kërkesë të jetë e ruajtur për qëllime auditimi. Çdo përdorues duhet të jetë pajisur me kredenciale për tu identifikuar dhe për të aksesuar informacionin në sistem. Siguria do përfshijë dhe politikat e brendshme të përdorimit të sistemit dhe ruajtjen e kredencialeve që përdoruesit kanë për tu identifikuar në sistem. Me poshtë janë masat e sigurisë që duhen patur parasysh:

- Ndalimi i "malware" në mënyrë më efektive përmes integritetit të motorëve të shumta të skanimit të kompjuterëve të përdoruesve.
- Bllokimi i dokumenteve të bashkangjitura të rrezikshme nga postimet ose shkarkimet me filtrimit të skedarëve.
- Ndalimi i ngarkimit dhe shkarkimit nga jashtë përmbajtjes së politikës nëpërmjet filtrimit.
- Skanimi i rregullt i serverit ku mbahen skriptet dhe databaza e sistemit për të eliminuar çdo "malware" apo virus që mund të jetë futur në server.
- Kalimi i trafikut dhe aksesit nëpërmjet kompanive të certifikuara ndërmjetësuese për enkriptimin e informacioneve të transmetuara nga sistemi nëpërmjet uebit, identifikimin dhe ndalimin e çdo rreziku që mund të dalë nga persona të pa autorizuar.

- Krijimi dhe ruajtja e kopje të skripteve dhe databazës së sistemit çdo fund dite në një server tjetër.
- Planifikimi i një plani në raste katastrofe për rikuperimin e sistemit duke përdorur kopjet e ruajtura në serverin e dytë.

5.2.3. KORNIZA E NDËRVEPRIMIT

Korniza e ndërveprimit duke iu referuar Kornizës Kombëtare të Ndërveprimit për Republikën e Shqipërisë konceptohet si një strukturë e mbështetur në 5 pika:

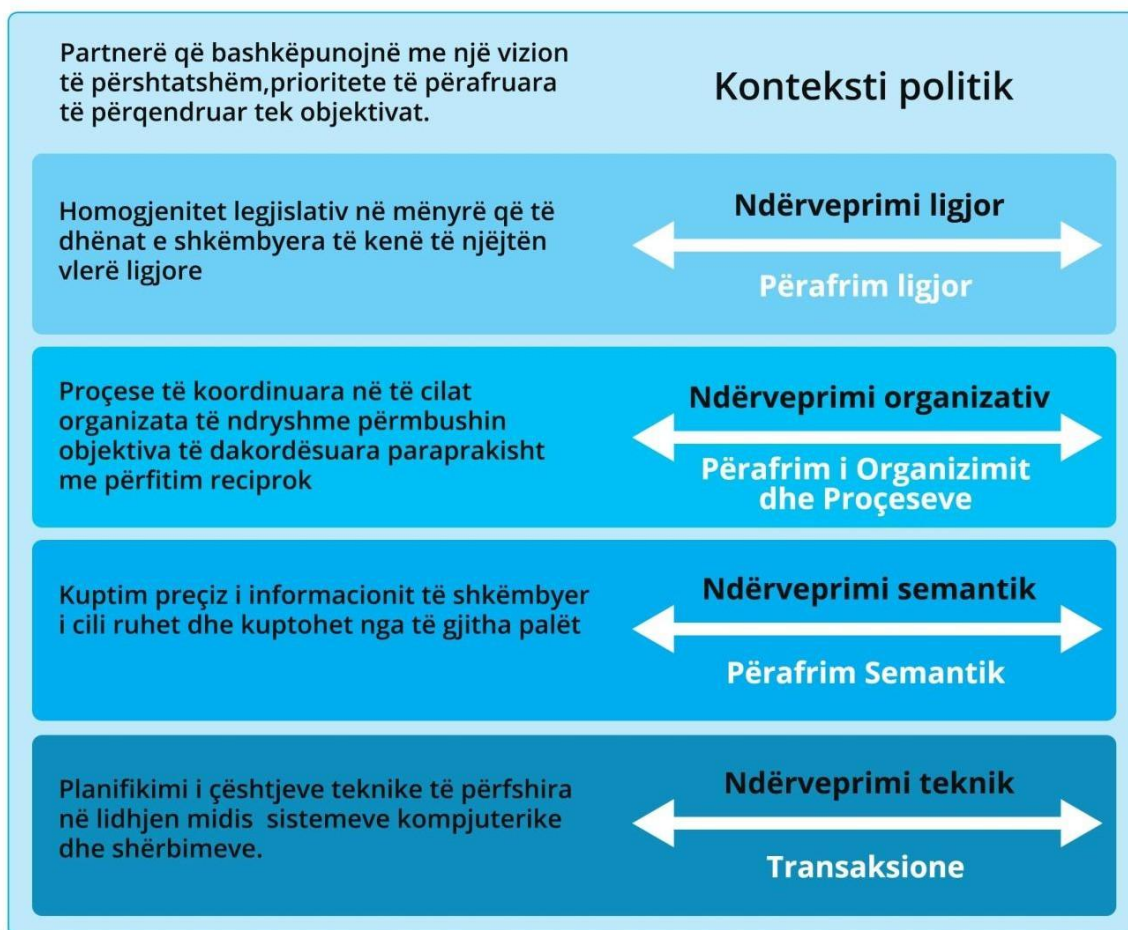
Konteksti politik. Kjo pikë është e rëndësishme pasi të gjitha institucionet e përfshira drejt për së drejti në këtë proces duhet të kenë të qartë dhe të vendosur për një vizion të përbashkët, prioritetet dhe objektivat. Kjo pikë përfshin të gjitha pikat vijuese në një formë përmbledhëse.

Ndërveprimi ligjor. Kjo pikë paraqet një përshkrim të sistemit ligjor që rregullon sistemin organizativ dhe informues, opinionet ligjore mbi shërbimet, të dhënat, sistemet e sigurisë dhe informacionit.

Ndërveprimi organizativ është aftësia e institucioneve për të ofruar shërbime për njëri tjetrin me ndihmën e sistemeve informatike të ndërveprueshme. Dokumentimi i kësaj pike organizative përmban përshkrime të proceseve operative, rregulloreve, që përcaktojnë proceset, marrëveshjet e shërbimit, etj.

Ndërveprimi semantik është aftësia e organizatës për të kuptuar konceptin e shkëmbimit të të dhënave në të njëjtën mënyrë.

Ndërveprimi teknik është ndërveprimi i infrastrukturës teknike dhe i software-it. Dokumentimi i kësaj pike prezanton arkitekturën e përgjithshme, përmbledhjen e rregulloreve dhe standardeve sikurse edhe të ndërfaqes specifike të përdoruesit (interface).

5.2.3.1. KONTEKSTI POLITIK

Krijimi i një shërbimi të ri publik është rezultat i veprimit të drejtpërdrejtë apo të tërthortë në nivel politik, d.m.th. marrëveshjeve të reja dypalëshe, shumëpalëshe apo administrative. Megjithatë, mbështetja politike dhe sponsorizimi është gjithashtu i nevojshëm në rastet kur shërbimet e reja nuk janë të lidhura direkt me legjislacionin e ri, por janë të krijuara për të siguruar, më shumë shërbime publike të fokusuara tek përdoruesit. Po kështu, mbështetja politike është gjithashtu e nevojshme për përpjekjet e ndërveprimit ndërinstitutional për të lehtësuar bashkëpunimin ndërmjet sektorit publik, sektorit privat dhe qytetarëve. Për bashkëpunim efektiv, të gjitha palët e përfshira duhet të ndajnë vizionet, të bien dakord mbi objektivat dhe prioritetet. Veprimi në nivel ndërinstitutional mund të jetë i suksesshëm vetëm nëse të gjithë aktorët të përfshirë japin prioritet dhe burime të mjaftueshme në përpjekjet e tyre respektive të ndërveprimit drejt qëllimeve të vendosura.

5.2.4. NDËRVEPRUESHMËRIA LIGJORE

Çdo institucion i administratës publike punon brenda kornizës ligjore por natyrisht edhe të rregulloreve të brendshme. Ndonjëherë, papajtueshmëritë ndërmjet këtyre rregulloreve, procedurave apo praktikave teknike rezultojnë në një bashkëpunim më kompleks ose edhe të pamundur. Nevojiten iniciativa ligjore për të siguruar homogjenitet. Kur informacioni është shkëmbyer në mes sektorëve të ndryshëm të shoqërisë për të ofruar shërbime publike, vlefshmëria ligjore e një informacioni të tillë duhet të trajtohet në bazë të legjislacionit në fuqi, bashkërisht si për palën dërguese ashtu edhe atë pritëse.

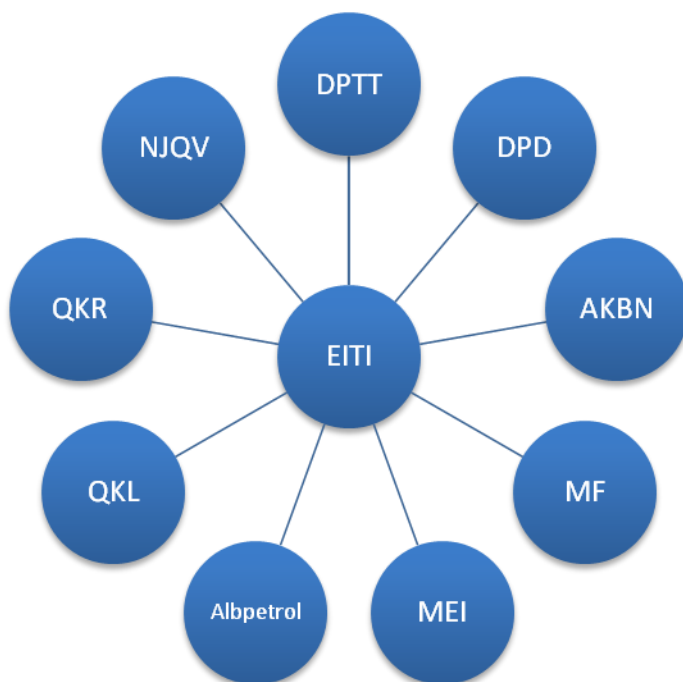
5.2.5. NDËRVEPRUESHMËRIA ORGANIZATIVE

Ky aspekt i ndërveprueshmërisë ka të bëjë me mënyrën se si institucionet në këtë iniciativë duhet të bashkëpunojnë për të arritur qëllimet e tyre të miratuara bashkërisht. Në praktikë, ndërveprueshmëria organizative nënkupton integrimin e proceseve të sipërmarrjes dhe të këmbimit përkatës të të dhënave.

Ndërveprimi organizativ gjithashtu ka për qëllim të plotësojë kërkesat e secilës prej paleve të interesuara duke i bërë shërbimet e disponueshme, lehtësisht të identifikueshme, të arritshme dhe të orientuara drejt qëllimit të tyre. Në mënyrë që subjektet administrative të mund të punojnë së bashku në mënyrë efikase dhe efektive për të realizuar qëllimet e tyre, palet mund të kenë nevojë për të lidhur proceset ekzistuese të tyre apo edhe për të përcaktuar dhe për të krijuar proceseve të reja sipas nevojës.

5.2.6. MARRËDHËNIET ORGANIZATIVE

Orientimi i shërbimit, në të cilën është ndërtuar modeli konceptual për shërbime publike të fokusuara, do të thotë se marrëdhëniet në mes të palëve duhet të strukturohen në mënyrë të qartë. Kjo përfshin gjetjen e instrumenteve për të formalizuar këtë bashkëveprim. Shembuj të instrumenteve të tilla janë Memorandumet e Mirëkuptimit (MM) dhe ose Marrëveshje të Nivelit të Shërbimit (SLAs) të nënshkruar në mes të aktorëve të kësaj iniciative që në rastin e EITI tregohet te skema e mëposhtme.

5.2.7. NDËRVEPRIMI SEMANTIK

Ndërveprimi semantik mundëson palët e interesuara të përpunojnë informacionin në një mënyrë kuptimplote. Ai siguron se kuptimi i saktë i informacionit të shkëmbyer kuptohet dhe ruhet gjatë gjithë shkëmbimeve mes palëve. Në kontekstin e Kornizës Kombëtare të Ndërveprimit bere nga AKSHI, ndërveprimi semantik përfshin aspektet e mëposhtme:

- Ndërveprimi semantik ka të bëjë me kuptimin e elementeve të të dhënave dhe marrëdhëniet ndërmjet tyre. Ai përfshin zhvillimin e fjalorit për të përshkruar shkëmbimin e të dhënave, dhe siguron që elementët të kuptohen në të njëjtën mënyrë gjatë komunikimit.
- Ndërveprimi sintaksor është rreth përshkrimit të formatit të saktë të informacionit që do të shkëmbehet në aspektin e ciklit të lartë, formatit dhe skemave.
- Arritja e ndërveprimi semantik në nivel Kombëtar kërkon të merren parasysh të paktën marrëveshje me specifike sektoriale dhe ndër-sektoriale.

5.2.8. NDËRVEPRIMI TEKNIK

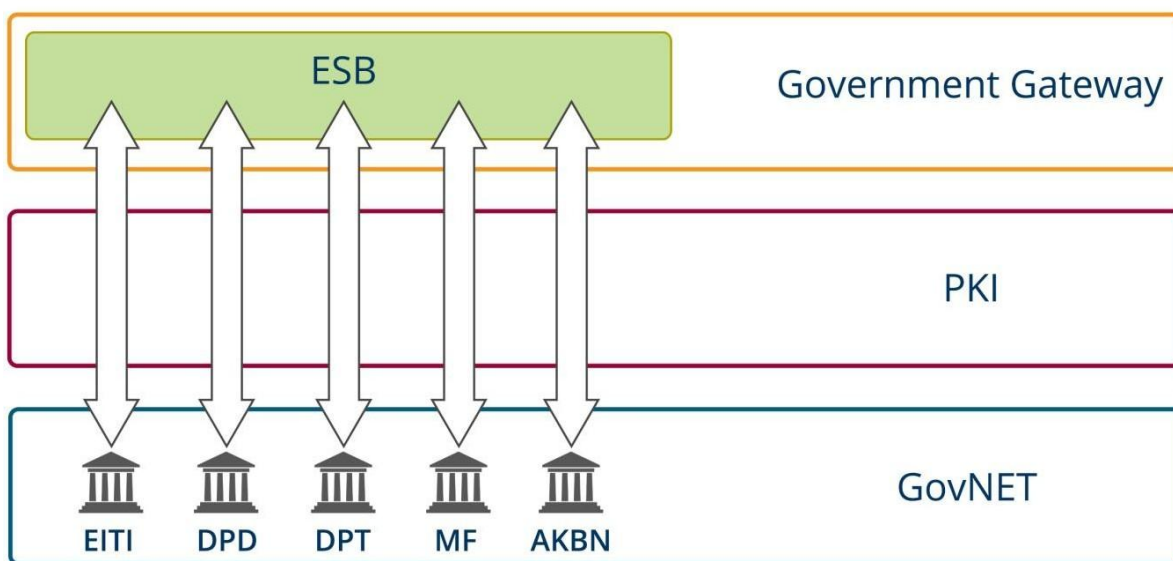
Kjo mbulon aspektet teknike të lidhjes së sistemeve të informacionit. Ajo përfshin aspekte si specifikimet e ndërfaqes, shërbimet e interkoneksionit, shërbimet e integritetit të të dhënave, prezantimin e të dhënave dhe shkëmbimin, etj. Ndërsa administrata publike ka karakteristika specifike në politikë, organizim dhe pjesërisht në nivel semantik, ndërveprueshmëria në nivel teknik nuk është specifike për administratat publike. Prandaj, ndërveprueshmëria teknike duhet

të sigurohet, sipas standardeve për administratën publike të miratuar nga AKSHI. Sistemet e përmendura më poshtë sëbashku me rrjetin qeveritar GovNet bëjnë të mundur nga ana teknike ndërveprimin midis institucioneve dhe sistemeve të tyre.

Government Gateway (GG). Me qëllim që të sigurohet ndërveprimi, pavarësisht teknologjisë dhe zgjidhjes së përdorur, është ndërtuar sistemi Government Gateway.

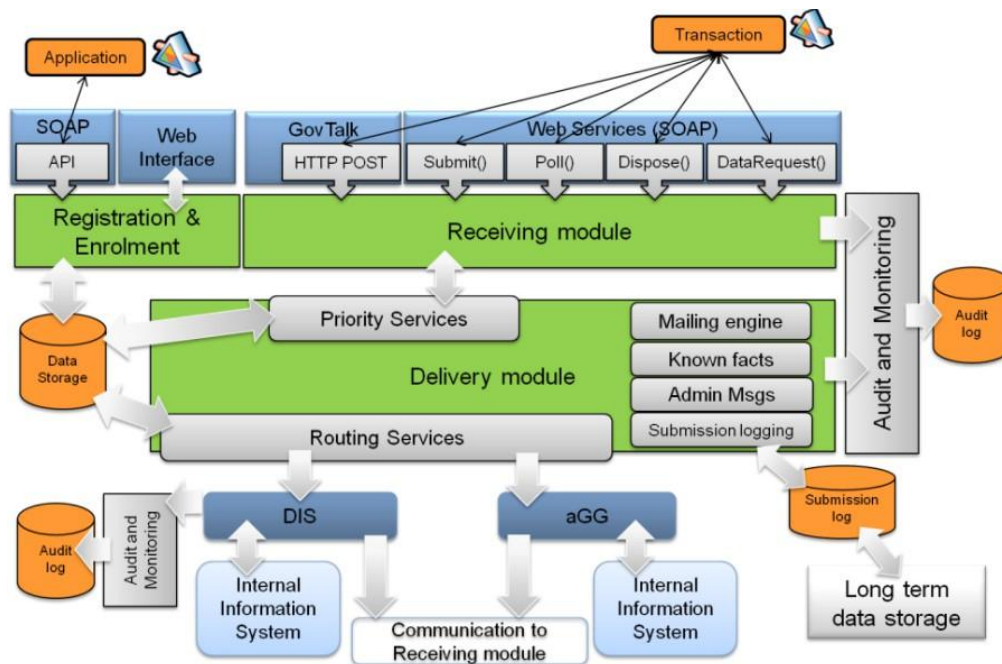
PKI. Ky sistem mundëson që të dhënat që institucionet do të shkëmbejnë midis tyre në rrugë elektronike të jenë të sigurta, të besueshme dhe të ruajnë Konfidencialitetin dhe Integritetin.

GovNet. Një rrjet me Fibra Optike i cili lidh fizikisht në “Layer 1” të gjitha institucionet qendrore të Qeverisë Shqiptare.

5.2.9. SISTEMI I NDËRVEPRIMIT TË BAZAVE TË TË DHËNAVE MIDIS INSTITUCIONEVE SHTETËRORE

Government Gateway është arkitektura bazë mbi të cilën mundësohet interoperabiliteti. Bazuar në të, është e mundur të integrohen të gjitha sistemet elektronike të brendshme të Qeverisë. Kjo arkitektura është bazuar në një mekanizëm mesazhesh të quajtur “publish/subscribe”. Nëpërmjet kësaj arkitekture mund të integrohet dhe mundësohet interoperabiliteti midis sistemeve elektronike të brendshme, të ndryshme qeveritare. Arkitekturë ESB është “zemra” e interoperabilitetit, e cila ruan dhe monitoron gjendjen e të gjitha llojeve të mesazheve elektronike që janë shkëmbyer ndërmjet sistemeve të brendshme me njëri tjetrin dhe midis portalit kryesor dhe sistemeve të brendshme. Në figurën e mëposhtme paraqiten modulet kryesore ndërtues për arkitekturën e GG Core:

5.2.10. KOMUNIKIMI I EITI ME PALËT E INTERESUARA NËPËRMJET DEPARTMENT INTEGRATION SERVER

Çdo sistem elektronik i brendshëm informacioni i qeverisë duhet të komunikojë me GG Core nëpërmjet një sistemi integrimi. Ky sistem, i quajtur Departament Integration Server (DIS) do të lejojë shkëmbimin e mesazheve ndërmjet GG core dhe sistemeve të brendshme backend, duke përfshirë këtu sistemin e ri EITI dhe sistemet e grupeve të tjera të interesit.

DIS ka një komunikim të dyfishtë, nga njëra anë me GG Core:

- Duhet të marrë të dhëna nga GG (*Kërkesë GovTalk*) – inbound
- Duhet të dërgojë të dhëna tek GG (*Përgjigje GovTalk*)- outbound

Nga ana tjetër DIS duhet të komunikojë me sistemet backend të përfshirë në këtë sistem integrimi:

- Duhet të dërgojë të dhëna tek sistemet back end (*Mesazhet e integritetit*) – outbound
- Duhet të marrë të dhëna nga sistemet backend (*Përgjigje*) – inbound

Përveç funksionalitetit standard të marrjes, dërgimit dhe ruajtjes së të dhënave, DIS ka disa funksione të tjera si:

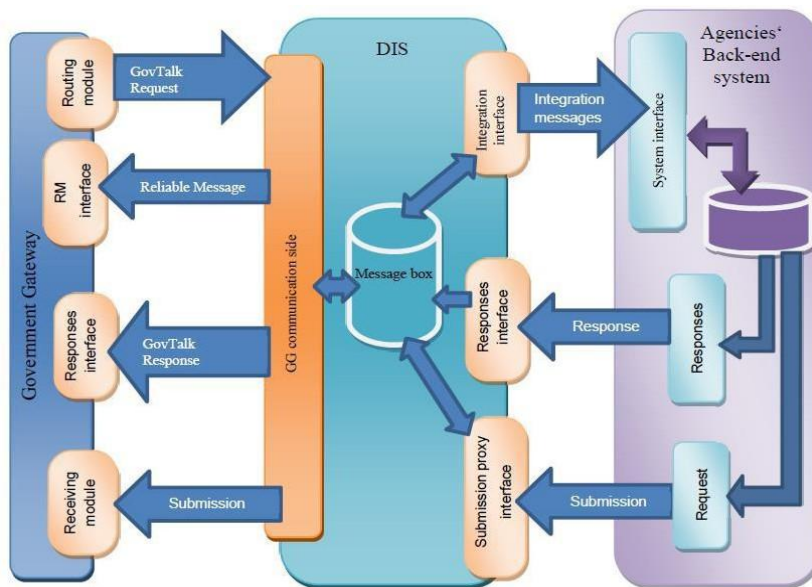
- Dekriptimi i elementeve Body

- Kontrolli i sigurisë
- Transformimet e të dhënave
- Respektimi i protokolleve të komunikimit të sistemeve back-end
- Auditimi i mesazheve

DIS i EITI dhe po ashtu i secilit prej grupeve të tjera të interesit duhet të jetë një klient specifik i Government Gateway. Institucioni i cili është klient i GG, pra përgjegjës për sistemin backend do të plotësojë dokumentin “Paketë pyetjesh” për shërbimin dhe transaksionet e tij që do të jenë të kofigurueshme në GG. Ai duhet të rregjistrohet në modulën e “Registration and Enrollment” me emër përdoruesi dhe fjalëkalim ose çertifikatë. Më pas DIS:

- Duhet të rregjistrohet në shërbimin e caktuar.
- Duhet të ketë të drejta për transaksionet e përzgjedhura të biznesit.
- Duhet të ketë të drejta për transaksionet e përzgjedhura të administrimit.

Figura e mëposhtme tregon mënyrat e komunikimit:

5.2.11. TË DHËNAT TEKNIKE PËR DIS

Sipas një komunikimi me drejtorin e TI në Ministrinë e Energjisë dhe Industrisë Z. Fotjon Kosta DIS duhet ketë këto specifikime teknike minimale:

Softuerë

Lloji	Përshkrimi
Windows Server 2008 R2	Sistemi operative që operon në server
BizTalk 2010	Programi që bën të mundur automatizimin e komunikimit midis institucioneve
MS SQL	Databaza ku ruhen të dhënat

Harduerë

Lloji	Përshkrimi
Modeli fizik	Rack i montueshëm, 1U
Processor -Piket minimale	Me performancë minimale CPU Mark $\geq$ 4600 sipas benchmark të publikuar në " http://www.cpubenchmark.net "
Memorie e perfshire	min 16 GB DDR3-1333MHz
Storage Controller	SAS Raid Controller with 512 MB cache, RAID 0/1/1+0/5
HDD te perfshire	6 x 300 GB SAS, min 10K rpm hot-plug 2.5"
Rrjeti	minimumi 4x 1 Gb Ethernet; 1 Management Port
Disku Optik	DVD-ROM
Power supply	2, Redundant Power Supply, hot-plug
Garancia	3 vjet

Ky server do të konfigurohet si “Hyper-V host” ku do ngrihen “DIS test” dhe “DIS Production” për të siguruar një proces implementimi sa me standard dhe të sigurtë.

Për sa i përket licencave të “DIS” mund të jepen edhe nga AKSHI ose mund të tenderohen për të marra oferta të tjera nga kompani konkurrencte që operojnë në treg.

5.2.12. PROTOKOLLI I KOMUNIKIMIT GOVTALK

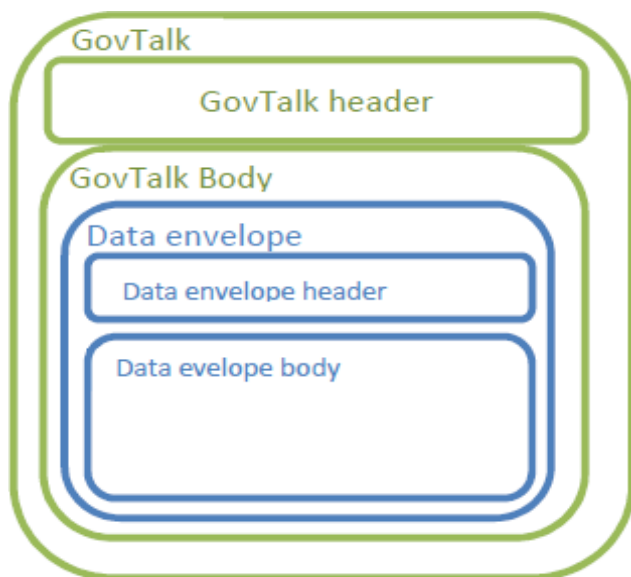
Kompleksiteti i integritetit varet nga një set faktorësh të ndryshëm. Nga pikëpamja teknike ka dy mënyra se si komunikojnë sistemet back-end:

- Sinkrone dhe
- Asinkrone

Pra “DIS” suporton këto dy mënyra komunikimi duke përdorur mesazhet e besueshme (receipt) nëpërmjet GG dhe sistemeve back-end.

Të gjithë mesazhet e komunikimit dhe shkëmbimi i të dhënave midis EITI dhe grupeve të tjera të interesit duhet të kalojnë nëpërmjet Government Gateway, ndaj duhet të jenë mesazhe të mirë formuar sipas standartit GovTalk.

Figura e mëposhtme tregon strukturën e mesazheve GovTalk:

Një shembull i një mesazhi GovTalk është:

```

<GovTalkMessage xmlns="http://www.govtalk.gov.uk/CM/envelope">
  <EnvelopeVersion>2.0</EnvelopeVersion>
  <Header>
    <MessageDetails>
      <Class>QKR_TRACK_BY_NIPT</Class>
      <Qualifier>request</Qualifier>
      <Function>submit</Function>
      <CorrelationID></CorrelationID>
      <Transformation>XML</Transformation>
    </MessageDetails>
    <SenderDetails>
      <IDAuthentication>
        <SenderID>leda06</SenderID>
        <Authentication>
          <Method>clear</Method>
          <Role></Role>
          <Value>mypassëord</Value>
        </Authentication>
      </IDAuthentication>
    </SenderDetails>
  </Header>

```

```

<GovTalkDetails>
<Keys />
</GovTalkDetails>
<Body>
<Message xmlns="urn:g2.al:envelope:request:v1">
<Header>
<Vendor productName="eTracking" version="1" />
</Header>
<Data encrypted="no" gzip="no">
<Request xmlns="urn:g2.al:qkr:call:TrackStatus:v1">
<Parameters>
<Param name="nipt" value="K51621007M" />
</Parameters>
</Request>
</Data>
</Message>
</Body>
</GovTalkMessage>

```

“DIS-i” duhet gjithashtu të suportoje protokollin .NET, pasi duhet të zhvillohet logjika e integritetit në një assembly, ku duhet të përfshihen:

- Marrja e elementit Body nga mesazhi kërkesë GovTalk
- Dekriptimi i elementit body, i cili është enkriptuar para dërgimit në Government Gateway
- Dërgimi i elementit të dekriptuar në sistemin back-end si parametër i web services
- Marrja e përgjigjes nga sistemi back-end si përgjigje e web services
- Enkriptimi i kësaj përgjigjeje
- Shtimi i përgjigjes së enkriptuar në një mesazh përgjigje të formatit GovTalk.

5.2.13. AUDITIMI I MESAZHEVE

Një nga funksionet më të rëndësishme që ofron “DIS” është Auditimi i mesazheve që kalojnë në të. Kur mesazhi është duke kaluar nëpërmjet orkestrimit “DIS”, piketat kryesore (koha, correlationID, dhe informacioni i Auditimit) duhet të shkruhen në një databazë Auditimi. Ky auditim mundëson administratorët me një mjet të fuqishëm dhe i ndihmon ata të bëjnë operacione të përditshme sidomos në rastet kur përdoruesit kanë një problem me dërgimin e mesazheve.

5.2.14. KOMUNIKIMI I EITI DHE GRUPEVE TË TJERA TË INTERESIT NËPËRMJET DIS

Kur sistemi back-end EITI kërkon të dhëna nga një sistem tjetër back-end që i përket grupeve të interesit, ai do të paraqesë kërkesën tek GG nëpërmjet “DIS”. Po nëpërmjet të njëjtit “DIS” të GG, këto kërkesa do të jenë paraqitur në sistemin tjetër back-end (nëse ai sistem tjetër back-end nuk ka DIS). Nëse sistemi i dytë back-end ka DIS-in e tij, atëherë kërkesat mbasi dërgohen në GG nëpërmjet DIS të sistemit backend të EITI, do të dërgohen tek sistemi back-end i dytë nëpërmjet DIS të këtij të fundit.

5.2.15. KOMUNIKIMI NËPËRMJET PËRSHTATËSVE (REMOTE ADAPTERS) PËR GOVERNMENT GATEWAY

Në rastin kur sistemi i EITI apo sistemet e grupeve të tjera të interesit nuk do të përdorin “DIS-et” e tyre për të komunikuar me GG, ata mund të komunikojnë me GG nëpërmjet një përshtatësi për Government Gateway (aGG). Përshtatësi duhet të zhvillohet në bazë të specifikimeve dhe protokolleve të komunikimit të Government Gateway dhe mund të implementohet në çdo teknologji. Opsioni për përdorimin e përshtatësit është më i komplikuar dhe ka nevojë për shumë punë programimi. Ky përshtatës (aGG) konsiston në:

- Një “DIS” i brendshëm i GG, në rastin e një sistemi back-end që ekspozon të dhëna. Ky do të ishte edhe përshtatësi në rastin kur EITI dhe palët e tjera të interesit nuk të përdornin “DIS-in” e tyre për të komunikuar ose,
- Një librari ndihmëse, e cila do të dërgojë kërkesën tek web services e GG (për dërgim), në rastin e një aplikacioni.

Në këto tipe komunikimi, ashtu si në rastin e përdorimit të sistemit back-end DIS, do të suportohet protokollu GovTalk i mesazhit. DIS i GG dhe libraria ndihmëse do të jenë përgjegjëse për të lexuar ose krijuar mesazhe GovTalk.

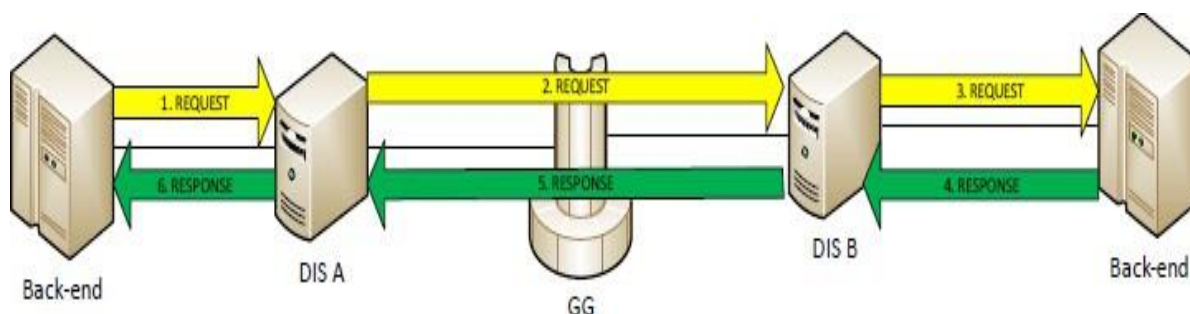
5.2.16. TIPET E KOMUNIKIMIT

Sistemet “DIS” duhet të mbështesin dy tipe të komunikimit:

- Principi i komunikimit për Përdoruesin
- Principi i komunikimit për sistemet Back-End

Për EITI është i rëndësishëm principi i komunikimit për sistemet Back-End. Në këtë komunikim sistemi Back-End (zakonisht i përfaqësuar nga punonjësi i një agjencie, EITI në këtë rast) fillon komunikimin i cili shpjegohet më poshtë, edhe grafikisht, ku “DIS A” është “DIS” i EITI dhe “DIS B” është “DIS” i një institucioni tjetër të interesuar që komunikon me EITI:

1. Sistemi Back-End krijon kërkesën dhe e dërgon atë tek “DIS A” (Kërkesa Inbound/Submission)
2. “DIS A” dërgon kërkesën (Kërkesa Outbound) nëpërmjet GG tek “DIS B” (Kërkesë Inbound).
3. “DIS B” dërgon kërkesën (Kërkesë Outbound) tek sistemi Back-End.
4. Sistemi Back-End përgatit përgjigjen dhe e dërgon atë tek “DIS B” (Përgjigja Inbound).
5. “DIS B” dërgon përgjigjen (Përgjigje Outbound) nëpërmjet GG tek “DIS A” (Përgjigje Inbound). Në këtë rast është përdorur funksionaliteti i “Hub and Spoke” dhe GG dërgon përgjigjen menjëherë tek “DIS A”. Nuk ka nevojë për dërgim kërkesë të vazhdueshme për përgjigje nga “DIS A”. Pritet që “DIS A” (ose sistemi Back-End) të ketë përgatitur kërkesën me elementët “ResponseEndPoint”, e cila tregon ku duhet ta dërgojë GG përgjigjen.
6. “DIS B” e dërgon përgjigjen (Përgjigje Outbound) tek sistemi Back-End.

5.2.17. ÇERTIFIKATAT NË GOVERNMENT GATEWAY

Shkëmbimi i të dhënave midis EITI dhe agjencive të tjera të përfshira në këtë projekt kërkon nivel të lartë sigurie, prova të dërguesve dhe prova të marrjes, prandaj është e detyrueshme të implementohet bashkësia e certifikatave në Government Gateway për të arritur nivelin e kërkuar të siguri. Është e rëndësishme të dihet që jo të gjitha certifikatat duhet të implementohen. Sasia e certifikatave dhe kompleksiteti varen nga aspekte të ndryshme (p.sh. legjislacioni apo siguria e rrjetit së Qeverisë).

Shkëmbimi i të dhënave Client-GG-DIS duhet të suportoje tipet e siguri.

5.2.18. KOMUNIKIMI SSL

Klienti -> GG – Siguron transportin me klientin (Sistemi i jashtëm i informacionit i EITI apo grupeve të tjera të interesit). Certifikatat për këtë komunikim SSL duhet të jenë lëshuar nga

Autoritete Certifikatash (CA) të përdorura gjerësisht. Praktikisht kjo do të thotë që çdo klient duhet t'i besojë Autoritetit të Certifikatave lëshuese.

GG -> DIS (DIS i GG) – Siguron transportin midis Government Gateway dhe “DIS” (DIS i GG duhet të ketë një certifikatë të gjeneruar SSL). Ky lloj komunikimi duhet të trajtohet si i brendshëm dhe mund të përdoret CA e brendshme ose CA e përdorur gjerësisht. Përdorimi i CA të brendshme është më pak i kushtueshëm, sepse nuk kërkon pagesë për certifikatat e lëshuara për çdo “DIS” nga CA komercial.

DIS (DIS i GG) -> GG - DIS është një klient specifik i GG dhe duhet të trajtohet si një komunikim Klient->GG.

5.2.19. WCF – MODULI “REGISTRATION AND ENROLMENT” (R&E) – SIGURIA E MESAZHIT

Klienti -> GG – Modulet R&E përdorin mekanizmin për sigurinë e mesazheve për të thirrur web services. Ajo duhet të lëshohet nga CA e përdorura gjerësisht. Ajo mund të jetë e njëjta certifikatë si për komunikimin SSL Client -> GG.

5.2.20. TIMESTAMP

Timestamp cakton në menyrë dixhitale datën dhe orën e dokumentit XML. Certifikata duhet të lëshohet nga CA të përdorura gjerësisht.

5.2.21. NËNSHKRIMI I KODIT

Nënshkrimi i kodit të komponentëve ActiveX për logim (hyrje) me certifikata. Certifikatat duhet të lëshohen nga CA të përdorura gjerësisht.

5.2.22. ENKRIPTIMI I TË DHËNAVE

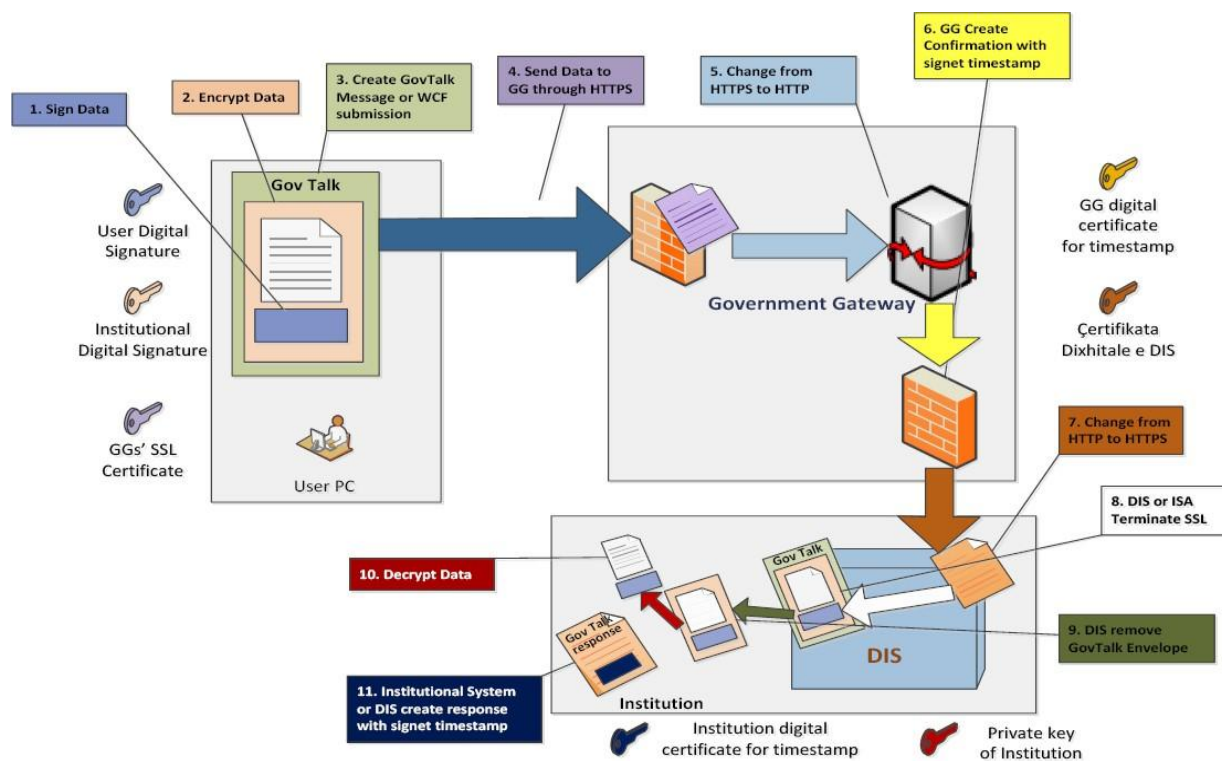
Klient->Agjensi – Ky funksionalitet është përdorur në rastin kur paketa e të dhënave është enkriptuar para se të dërgohet tek GG. Certifikata duhet të lëshohet nga CA të akredituar ose çdo CA tjetër që lëshon certifikata për enkriptimin në bazë të legjislacionit.

5.2.23. CERTIFIKATA TË KUALIFIKUARA TË “END USER” (NËNSHKRIME DIXHITALE)

GG duhet t'i besojë të gjitha CA që lëshojnë certifikata për nënshkrime dixhitale që mund të përdoren për logim. Certifikata duhet të lëshohet nga CA të akredituara ose nga çdo CA tjetër që lëshon certifikatat për nënshkrimin dixhital në bazë të legjislacionit.

Është e qartë që do të jetë e detyrueshme të përcaktohen proceset për të rinovuar certifikatat në të gjithë zgjidhjen. Çdo zonë ka rregulla specifike dhe është e nevojshme të përcaktohen përgjegjësitë për të.

Më poshtë paraqitet grafikisht sesi mundësohet siguria në procesin e shkëmbimit të të dhënave:

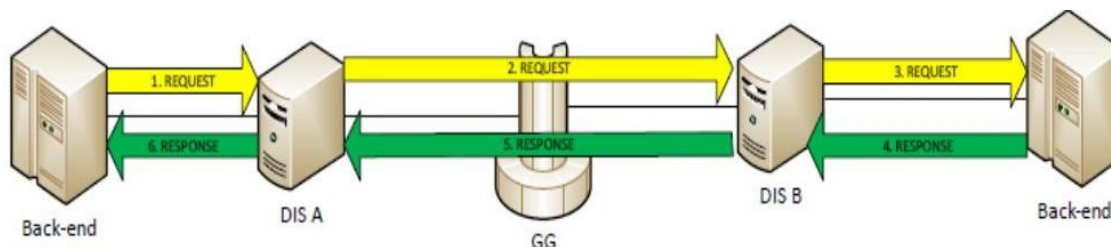
6. Rekomandime dhe alternativat e propozuara

Pas një sërë takimesh dhe mbledhjesh informacioni në të gjitha institucionet e involvuara në këtë proces arrijmë në konkluzionin se duhen marrë parasysh alternativat e mëposhtme për zgjidhjen e marrjes të të dhënave nga institucionet e përfshira në këtë proces.

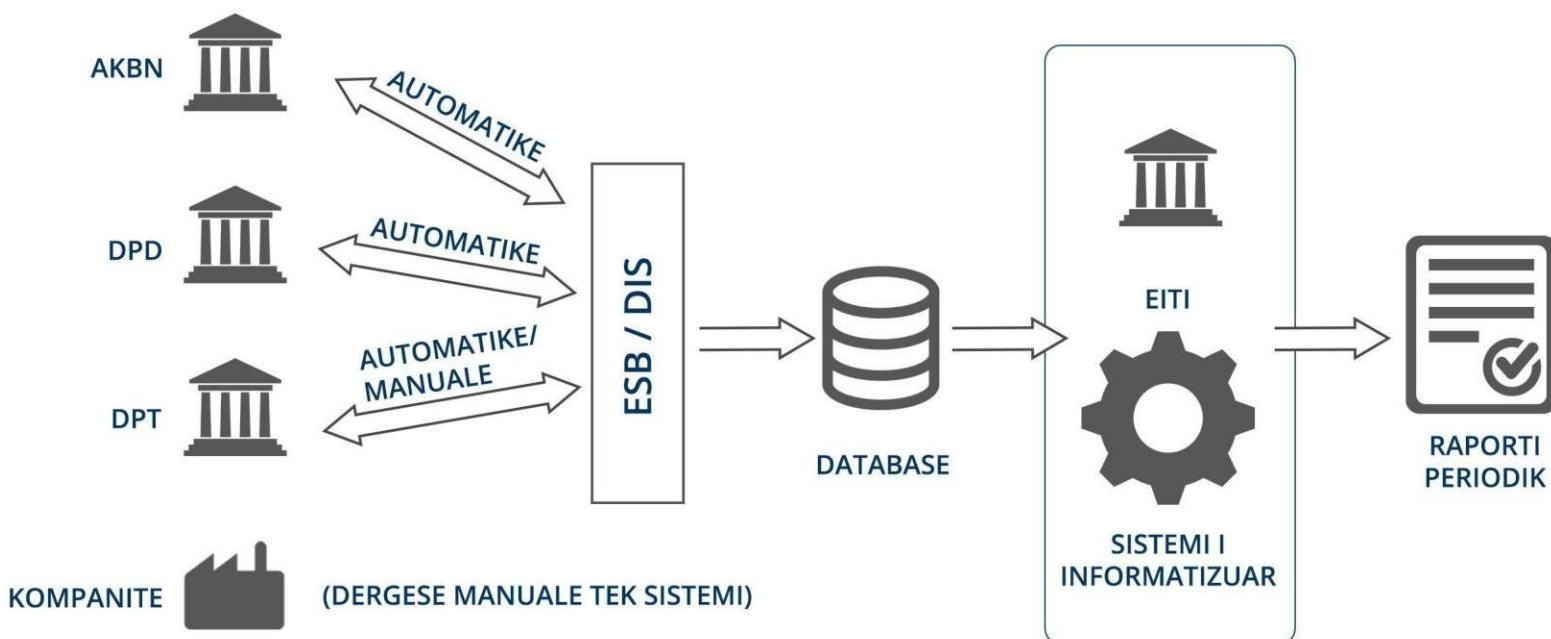
6.1. AUTOMATIKE

Kjo është alternativa ku i gjithë procesi i kërkesës dhe i marrjes së informacionit bëhet automatik midis institucioneve. Ky proces zhvillohet midis “DIS” të secilit nga institucionet nga ku EITI nëpërmjet sistemit të saj dërgon kërkesë për informacion nga “DIS” i saj te “DIS” i institucionit përkatës. Ky komunikim bëhet nëpërmjet kanalit ESB të rrjetit GovNET në mënyrë të sigurtë me anë të certifikatave të sigurisë të cilat janë pasqyruar më sipër. Në këtë mënyrë institucionet janë të sigurtë që informacioni i përcjellë në këtë kanal është i patjetërsuar dhe i saktë. Për formatin e

mesazhit që dërgohet dhe merret midis palëve të interesuar i referohemi standardeve që ka vendosur institucioni përgjegjës AKSHI.

EITI kërkon nga kompania që do të realizojë implementimin e sistemit, angazhim dhe mirëmbajtje të këtij sistemit dixhital të implementuar të infrastrukturën Government Cloud Computing në ambientet e AKSHI-së. Marrja përfundimtare në dorëzim e sistemit të ri nga ana e ekipit operacional dhe administrativ do të jetë pas përfundimit me sukses të implementimit të sistemit për një periudhë 4 vjeçare.

Përveç këtij angazhimi, kompania që do të ofrojë sistemin duhet të sigurojë 4 vite garanci për të gjitha produktet e lëvruara për funksionimin e këtij sistemi në drejtim të defekteve në projektim, materiale dhe punë njerëzore. Gjithashtu duhet të parashikohen çështjet e mëposhtme:

1. Si do të mundësojë mirëmbajtjen e zgjidhjes së propozuar gjatë punës normale në vitet e ardhshme?
2. Të paraqesë planin e mirëmbajtjes për 4 vitet e para të punës.
3. Të japë një listë për elementët e garancisë dhe ato të mirëmbajtjes duke shpjeguar diferencën ndërmjet tyre, cilat elementë janë të përfshirë në çmimin e shitjes, si edhe llojin e garancisë dhe kohëzgjatjen.
4. Të ofrojë një listë për elementë për të cilët nuk ka as garanci apo mirëmbajtje.
5. Të japë një vlerësim të kostos së suportit dhe mirëmbajtjes të nevojshme për sistemin e propozuar. Nga kompania ofruese duhet të kihet parasysh se kjo vlerë nuk duhet të kalojë 18% të vlerës së sistemit për vit.
6. Duhet të përfshijë të gjitha up-grade si “bug fixes, security fixes, software enhancements, additional features, firmware release, operating systems updates” dhe të gjitha up-date për komponentët e infrastrukturës siç jepen nga prodhuesit e tyre, me qëllim për të mbajtur operimin e sistemit në nivelet e kërkuara.
7. Kompania zhvilluese e sistemit duhet të sigurojë gjithashtu 4 vite garanci për të gjithë elementët e zhvilluar, të tilla si “bug and security fixes”.
8. Kjo kompani duhet të mbështesë ekipin operacional dhe administrativ të EITI me burime shtesë me qëllim realizimin e detyrave në lidhje me garancinë dhe mirëmbajtjen e sistemit pa shtesa në kosto.

6.1.1. PROCESET E PUNËS

Skema e mëposhtme tregon sekuencën tipike që ndiqet kur një aplikacion dërgon një “request” (kërkesë) te një nga palët e interesuara duke marrë të mirëqënë që nuk ka gabime.

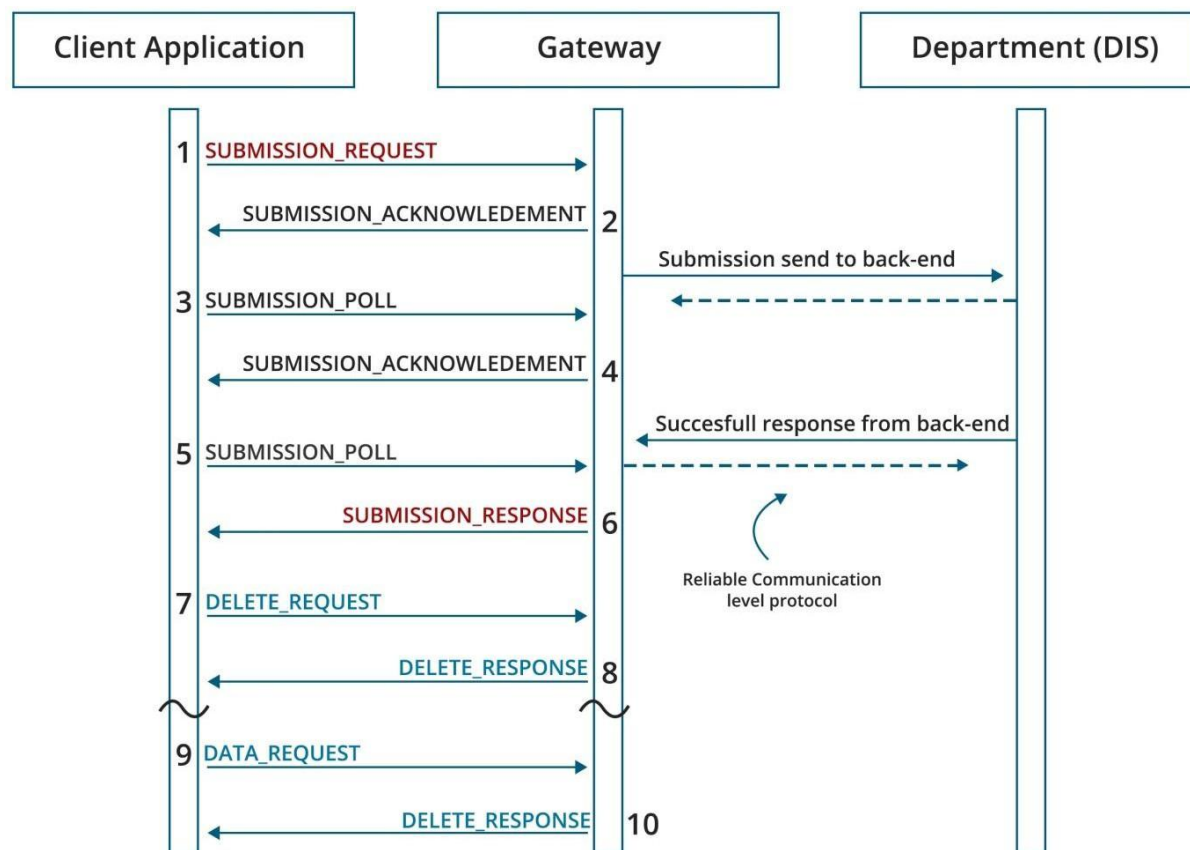
Dërgimi e më pas marrja e informacionit sipas një periode të paracaktuar në varësi të institucionit përdoret nga sistemi i EITI për të nxjerrë raportet e paracaktuar nga sistemi i EITI.

Më poshtë janë avantazhet dhe disavantazhet e kësaj alternative:

6.1.2. AVANTAZHET E ALTERNATIVES SË AUTOMATIZUAR

Sugjerimi fillestar nga grupi i ekspertëve është mbi një sistem të informatizuar të EITI në të cilin mund të komunikojë me sistemet e palëve të interesuara nëpërmjet Government Gateway.

Proceset e automatizuara reduktojnë përfshirjen në detyrat rutinë, siç janë organizimi i të dhënave që vijnë nga komponentët e sistemit apo krijimi i raporteve, të cilat kërkojnë një kohë relativisht të lartë për kryerjen e tyre. Kjo kohë mund të shfrytëzohej për disa detyra të tjera që lidhen me funksionimin e EITI. Automatizimi i një sistemi u mundëson punonjësve, ndoshta jo me nivel të lartë të aftësive, të performojnë detyra të komplikuar.

Gjithashtu një sistemi informacioni i automatizuar redukton hapësirat fizike që mund të duhen për ruajtjen e të dhënave. Mundësitë për humbjen e të dhënave reduktohen kur procesimi dhe ruajtja e tyre bëhet në mënyrë elektronike. Reduktimi i kostove është gjithashtu një avantazh pasi kur të dhënat ruhen elektronikisht, nuk është nevoja për shpenzime në letër. Kjo sjell edhe një përjasje miqësore të EITI me ambjentin ekologjik. Një sistem i automatizuar është më efektiv për sa kohë që lejon punonjësit të aksesojnë të njëjtat të dhëna, në të njëjtën kohë.

Në sistemin e ri të informatizuar mund të përfshihen lehtësisht kontrole të cilësisë së të dhënave nga auditimi i mesazheve apo të raporteve të prodhuara, duke e bërë më të lehtë verifikimin dhe kontrollin e të dhënave duke mundësuar kështu të dhëna më të qëndrueshme dhe të njëtrajtshme. Me anë të këtij automatizimi është pothuaj e pamundur që të dhënat të ndryshojnë apo të tjetërsohen nga dërgimi midis dy institucioneve duke eliminuar gabimet që vijnë nga faktori njerëzor.

Praktika të tilla të komunikimit ndërinstitucional nëpërmjet Government Gateway kanë rezultuar të suksesshme, duke e konkretizuar këtë fakt me komunikimin që realizohet midis Qendrës Kombëtare të Regjistrimit (QKR) dhe Drejtorisë së Përgjithshme të Tatimeve (DPT).

6.1.3. DISAVANTAZHET E ALTERNATIVËS SË AUTOMATIZUAR

Një disavantazh kryesor për implementimin e një sistemi tërësisht të informatizuar është kostoja e tij. Dizajnimi, implementimi dhe mirëmbajtja janë faza që lidhen me këtë sistem të ri dhe që secila prej fazave kërkon një investim të caktuar. Blerja dhe instalimi i pajisjeve harduerike kanë një kosto relativisht të konsiderueshme. Po ashtu, monitorimi dhe mirëmbajtja janë shumë të rëndësishme për të siguruar efektivitetin e një sistemi. Për të realizuar këto dy procese mund të nevojitet punësimi i individëve që kanë aftësitë e duhura dhe kjo përkthehet në shpenzim për EITI.

Gjithashtu duhet të patur parasysh se jo të gjitha institucionet që marrin pjesë në këtë proces kanë një sistem të standardizuar dhe lidhur me GovNET. Mundësimi dhe marrja e këtyre informacioneve në një formë të automatizuar mund sjellë në mbulimin e kostove të ndërtimit të infrastrukturës. Gjithashtu koha e zhvillimit dhe e zbatimit të sistemit të ri mund të jetë relativisht e gjatë.

Një tjetër aspekt i rëndësishëm për t'u përmendur është pranimi i këtij sistemi nga punonjësit. Punonjësit janë një komponent shumë i rëndësishëm për funksionimin e sistemit dhe kur këta punonjës janë përshtatur më metodat manuale për marrjen dhe përpunimin e informacionit, e kanë të vështirë operimin me proceset e automatizuara. Kjo mund të kërkojë kohë dhe trajnim shtesë për punonjësit, që do të thotë shpenzim shtesë për EITI. Në disa raste mund të sjellë dhe ndryshimin e operimit/adaptimit të sistemit duke marrë si bazë përvojën dhe komentet e stafit.

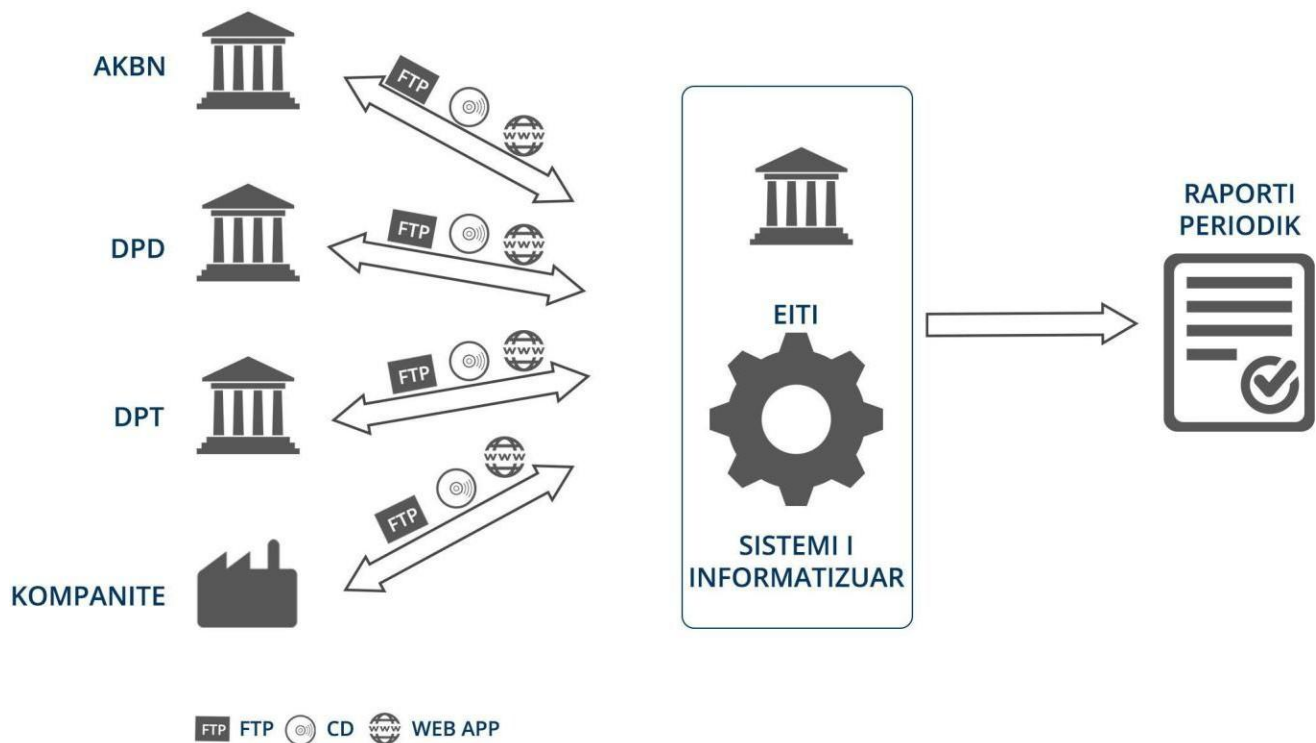
6.1.4. SIGURIA E DËRGIMIT DHE MARRJES SË INFORMACIONIT

Duke qënë se i gjithë procesi është i automatizuar dhe kalon nëpërmjet kanali GovNET informacioni është i enkriptuar dhe i verifikueshëm nëpërmjet certifikatave të sigurisë.

Për më shumë çdo transaksion të dhënash është i auditueshëm në “DIS” dhe lehtësisht i verifikueshem për vërtetësinë e informacionit.

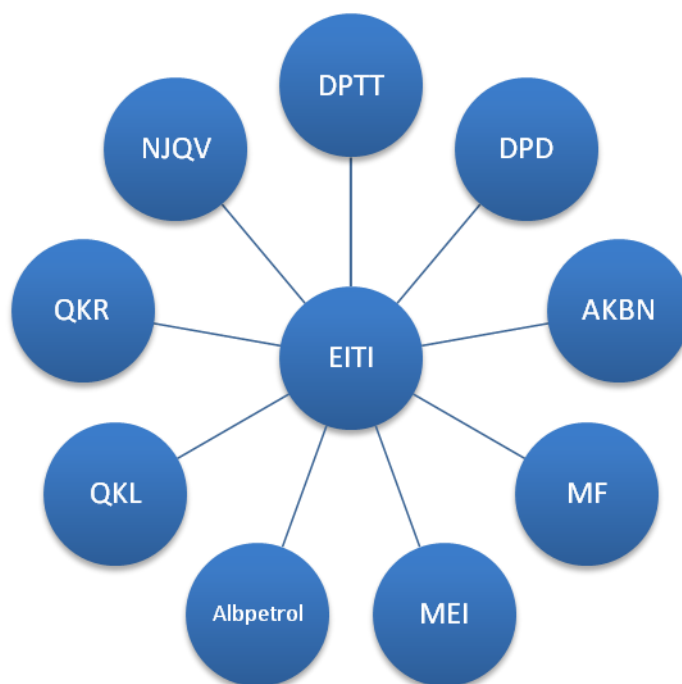
6.2. MANUALE

Alternativa e dytë është një zgjidhje e importimit të të dhënave në mënyrë manuale ku informacioni dërgohet nga palët e interesuara në një format të paracaktuar (FTP, CD, Web Application) e cila importohet në sistemin e EITI dhe me pas përdoret dhe përpunohet për të prodhuar raportet që i nevojiten EITI.

Kjo alternativë kërkon që sistemi i EITI të kryejë procesin e importimit të të dhënave sipas formatit të paracaktuar me institucionet të përfshirë në këtë proces. Gjithashtu duhet që në ndërtimin e sistemit të EITI të parashikohet kanali i transmetimit dhe marrjes së të dhënave për institucionet që kanë një infrastrukturë standarde dhe të lidhur me kanalin e GovNET-it dhe njëkohësisht të parashikojë në të ardhmen mundësinë për të bërë automatizimin me institucionet që aktualisht nuk kanë ose janë në proces të ndërtimit dhe implementimit të një sistemi.

Skema e procesit të EITI në alternativën manuale pasqyrohet në figurën e mëposhtme:

6.2.1. AVANTAZHET PËR ALTERNATIVËN MANUALE TË MARRJES SË TË DHËNAVE

Kjo metodë i jep një avantazh EITI për ndërtimin dhe implementimin e sistemit të tyre në një kohë më të shpejtë dhe me më pak kosto pasi procesi ndahet në dy faza:

- Faza e parë ndërtimi i sistemit të EITI dhe
- Faza e dytë lidhja e këtij sistemi me palët e interesuara nëpërmjet GovNET.

Duke qënë se lidhja e automatizuar ka më shumë kosto siç janë paraqitur dhe në tabelën e më poshtme dhe merr një kohë më të gjatë implementimi i plotë i saj, alternativa manuale e importimit të të dhënave ka një avantazh në kohë dhe kosto fillestare pasi sistemi vihet në punë në një kohë më të shpejtë dhe procesimi i raporteve do të kryhet njësoj si marrja e të dhënave në mënyrë të automatizuar.

Kjo mënyrë eliminon disa procese si nxjerrja e raporteve në mënyrë manuale nga stafi duke përpunuar të dhënat që merren nga institucionet. Të dhënat që vijnë nga institucionet importohen dhe përpunohen nga sistemi, i cili nxjerr raportet e paracaktuar nga EITI që të përdoren në draft raportin vjetor. Në këtë mënyrë marzhi i gabimit përgjysmohet. Dhe koha e nxjerrjes së raporteve bëhet më e shkurtër dhe më standarte.

Stafi i EITI është tashmë familjar me përpunimin manual të të dhënave. Ata dinë të gjitha problemet dhe kanë fituar një përvojë nga proceset e mëparshme të futjes së të dhënave. Kjo alternativë eliminon kostot që do të duheshin për trajnimin e punonjësve.

6.2.2. DISAVANTAZHET PËR ALTERNATIVËN MANUALE TË IMPORTIMIT TË TË DHËNAVE

Mënyra manuale e importimit të të dhënave në vetvete përbëhet nga një proces me 5 faza:

1. Eksportimi i të dhënave nga sistemi i palës së interesuar.
2. Kontrolli/përpunimi dhe konvertimi në formatin e kërkuar nga EITI
3. Dërgimi me anë të një kanali jo të sigurtë (e-mail, ftp, CD, Flash drives etj.) të EITI
4. Kontrolli i formatit nga ana EITI
5. Proces i importimit nga sistemi dhe ruajtja e këtyre të dhënave në sistemin e EITI

Gjatë këtij procesi me 5 faza luan një rol të rëndësishëm faktori njerëzor dhe si rrjedhojë rritet mundësia e gabimeve dhe alternimeve të të dhënave gjatë këtij procesi.

Një tjetër pengesë është dhe vonesa ose mosrespektimi nga ana e stafit të institucioneve përkatëse të eksportimit të të dhënave, përpunimit të të dhënave, konvertimit në formatin e kërkuar, dhe dërgimit të EITI në kohën e paracaktuar sipas periodicitetit që këto të dhëna duhet të merren.

Kjo ka një ndikim të drejtpërdrejtë në nxjerrjen në kohë dhe në mënyrë sa më të saktë të raporteve finale që do të nxirren nga EITI.

6.2.3. SIGURIA E DËRGIMIT DHE MARRJES SË INFORMACIONIT

Kjo metodë nuk ofron certifikatë sigurie gjatë transportimit të dhënave dhe nuk është e pajisur me firmë dixhitale për informacionin e nxjerrë nga institucioni dërgues të EITI. Për këtë arsye kjo metode është më pak e sigurtë krahasuar me alternativën e automatizimit të plotë dhe marrjes të të dhënave nëpërmjet kanalit të sigurtë GovNET.

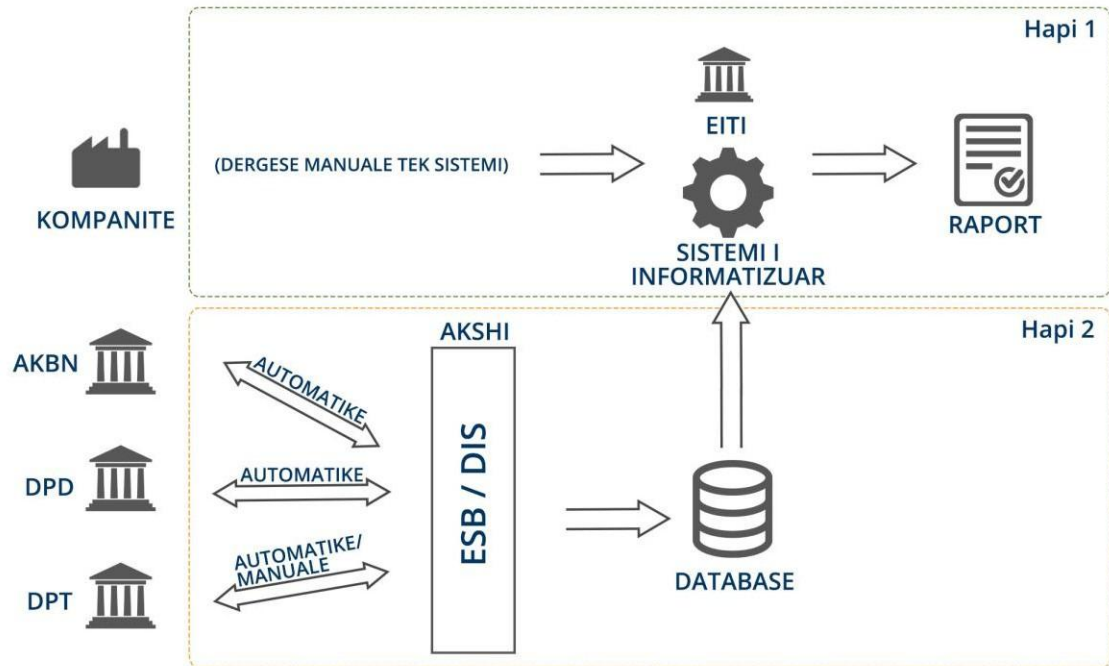
6.2.4. ALTERNATIVAT E PROPOZUARA

Në përfundim të vlerësimit dhe studimit tonë, në raport janë rekomanduar dy alternativa, alternativa e automatizuar dhe alternativa manuale.

Në alternativën manuale sistemi i EITI nuk do jetë pjesë e GovNET dhe të dhënat transmetohen nëpërmjet kanaleve dytësore si FTP, CD, forma online elektronike për raportim nga kompanitë (web application), në një format të paracaktuar midis palëve të interesuara. Pasi këto të dhëna të jenë pjesë e sistemit të informatizuar, nga ku sistemi prodhon raportet e paracaktuara për tu përdorur në raportin final. Në këtë alternative përfshihen vetëm kostot e ndërtimit të sistemit të informatizuar si dhe serveri ku do të instalohet ky sistem. Duke marrë parasysh që në këtë alternativë nuk përfshihen kostot e lidhjes me GovNET si dhe pajisjet harduerë dhe softuerë që nevojiten kostoja totale është me ulët se alternativa e automatizuar dhe është vlerësuar me një kosto totale 92.400 USD.

Në alternativën e automatizuar përfshihen të gjitha palët e interesuara që disponojnë një sistem të informatizuar për ruajtjen e të dhënave dhe bëjnë pjesë në GovNET. Në këtë alternativë sistemi i EITI duhet të bëhet pjesë e GovNET dhe të dhënat që kërkohen nga EITI transmetohen nëpërmjet kanalit ESB pjesë e GovNET. Vëmë në dukje se DPT nuk mundet të jetë terësisht e automatizuar për arsyet e përmëndura më sipër. Me këtë metodë mënjahen gabimet që vijnë nga faktori njerëzor në hedhjen dhe përpunimin e të dhënave. Gjithashtu të dhënat që do të transmetohen janë të certifikuar në mënyrë dixhitale nga e cila mund të vërtetohet vërtetsia, autoriteti që i ka certifikuar dhe siguria e tyre gjatë transmetimit. Pas analizës që është më e detajuar në raport, implementimi i kësaj alternative ka një kosto vlerësimi prej 259,440-270,720 USD. Kjo alternative ka kosto më të larta se alternativa manuale e shpjeguar më sipër pasi përfshihen kostot e ndërtimit të sistemit të EITI dhe kostot e lidhjes me GovNET.

PERQASJA

Përqasja e sugjeruar është implementimi i procesit në disa hapa. Sugjerohet që fillimisht është krijimi i një sistemi manual. Alternativa manuale e importimit të të dhënave ka një avantazh në kohë dhe kosto fillestare pasi sistemi vihet në punë në një kohë më të shpejtë. Faza e parë të perfundojë brend një periudhe 3-6 muaj nga fillimi i procesit.

Sugjerojmë që sistemi të mundësoj lidhjen me ESB/DIS që në fazën e parë, pa qënë e nevojshme ndërhyrja e metejshme në fazën e dytë. Procesimi i raporteve do të kryhet njësoj si marrja e të dhënave në mënyrë të automatizuar. Në fazën e dytë, i njëjti sistem i implementuar do të zhvillohet për komunikimin nëpërmjet kanalit ESB pjesë e GovNET, duke lejuar kështu shkëmbimin e të dhënave midis institucioneve në një proces më të shpejtë, më i saktë dhe më i sigurtë.

6.3. DETAJIMI FINANCIAR VETËM PËR SISTEMIN

Tabela financiare për ndërtimin, implementimin dhe trajnimin për platformën elektronike:

Zhvillimi i sistemit për procesimin e të dhënave Analiza, Dizajn, Zhvillim/Pershtatja, Testim, Trajnim, Zbatim, Lancim (Portal, front-end, back-end) Çmimi mesatar për orë 25 USD/ore				
1	Çmimi mesatar në ditë 200 USD/manday	1	70,000 USD	70,000 USD
Ekipi i kryerjes së punës: Menaxher Projekti, 3 Zhvillues, 2 Testues, 1 Designer, 1 Trajner, 1 Kontrollor Cilësi Koha e përafërt e kryerjes 350 mandays				
Kosto e sistemit digital pa TVSH				70,000 USD

6.4. PËRMIRËSIME PAS ZHVILLIMIT

EITI gjatë periudhës së mirëmbajtjes së sistemit mund t'i lind nevoja për përmirësime apo zhvillime komponentësh në përputhje me zhvillimin e sektorit të inspektimeve apo si pasojë e ndryshimeve ligjore apo nënligjore në këtë sektor.

Për realizimin e këtyre përmirësimeve do të bazohet në koston e orës së punës e cila do të kuotohet së bashku me të gjithë sistemin.

Nr.	Përshkrimi	Sasia	Çmimi	Vlera
1	Kosto mesatare ore zhvillimi software për procedura të apo nën module të reja të integruara në platformën për EITI	1	25 USD/ore	25 USD/ore

Tabela e mëposhtme jep një përmbledhje të kostove për të gjitha alternativat që janë në dispozicion për implementimin e sistemit.

	Sherbimet	EITI	DPT	DPD	AKBN	MF	Totali (USD)
Alternativa 1	Zhvillimi i sistemit, mirembajtje e sistemit, trajnim i perdoruesve	70,000	0	0	0	0	70,000
	Infrastruktura teknike**	5,500	0	0	0	0	5,500
	Windows server 2008 R2 BizTalk 2010, SQL Server**	1,500	0	0	0	0	1,500
	Total						77,000
	Total me TVSH						92,400

Alternativa 2	Zhvillimi i sistemit, trajnim i perdoruesve	70,000					70,000
	Infrastruktura teknike server**	5,500					5,500
	Windows server 2008 R2 BizTalk 2010, SQL Server**	1,500					1,500
	DIS**	25,000					25,000
	Licencat per Gtalk**	50,000					50,000
	Implementimi i nderfaqeve per institucionet per lidhjen me sistemin**		14,000	14,000	4,000	4,000	36,000
	Mirembajtje*	15-20% e kostos totale					28,200 - 37,600
	Total						216,200-225,600
	Total me TVSH						259,440-270,720

* Viti i parë i mirëmbajtjes është falas, viti i 2-të deri në të 4-tërt përlogaritët 15% - 20% të kontratës.

** Keto kosto mundet të mbulohen dhe nga AKSHI ose vetë institucionet nëse pershihen brenda kontratave të merparshme të lidhura me palë të treta

7. Afatet e implementimit të projektit dhe plani i punës

7.1. FAZAT E IMPLEMENTIMIT

Zgjidhja e ofruar i përmbahet fazave të mëposhtme të realizimit të projektit:

- i. Analiza, projektimi, zhvillimi, testimi dhe implementimi i sistemit të plotë.
- ii. Furnizimin, dorëzimin, instalimin dhe aplikimin e liçensave të nevojshme për një **numër të pa kufizuar përdoruesish**. Instalimi, konfigurimi dhe parametrizimi i software të propozuar, kalimi nga test në platformë pune, si edhe mirëmbajtja.
- iii. Trajnimi i përdoruesve dhe i stafeve IT, në lidhje me përdorimin, mirëmbajtjen e aplikimit.
- iv. Shërbime të mirëmbajtjes dhe mbështetjes për software standarde apo të personalizuar, për një periudhë 4 vjeçare pas mbarimit të afatit të garancisë dhe marrjes përfundimtare në dorëzim.

7.2. AFATET E IMPLEMENTIMIT TË PROJEKTIT.

Implementimi i këtij projekti do të kalojë në fazat e mëposhtme:

- Faza 1.* Shpallja e tenderit dhe përgatitja e ofertës.
- Faza 2.* Vlerësimi dhe nënshkrimi i kontratës.
- Faza 3.* Dokumenti i Projektimit të Sistemit, i cili përfshin projektimin dhe zhvillimin e të gjitha proceseve, rrjedhave të punës, politikave që do të përdoren, planifikimi për infrastrukturën dhe kornizën ligjore.
- Faza 4.* Aprovimi nga EITI i Dokumentit të Projektimit të Sistemit propozuar nga kompania e kontraktuar për zhvillimin e sistemit.
- Faza 5.* Zhvillimi i aplikimeve të personalizuar të nevojshme për EITI.
- Faza 6.* Konfigurimi dhe personalizimi i Infrastrukturës HW dhe SW.
- Faza 7.* Lëvrimi, Instalimi dhe Testimi i Sistemi.
- Faza 8.* Korrigjimi i problemeve (bug fixing), nëse dalin dhe rikonfigurimi.
- Faza 9.* Testimi i Integruar i të gjithë sistemit.
- Faza 10.* Dorëzimi final tek EITI.
- Faza 11.* Realizimi i trajnimit.
- Faza 12.* Aplikimi në punë, realizimi i marrjes në dorëzim dhe fillimi i mirëmbajtjes për një periudhë minimale 4 vjeçare.

Grafiku i implementimit të parashikuar është si më poshtë (dhe përfshin 350 mandays)

Koha mesatare e kryerjes së punës është 3-6 muaj. Kjo kohë do të duhet të korrespondojë e mjaftueshme që të hidhen të dhënat e vitit 2011, 2012, 2013, 2014 dhe sistemi të jetë i gatshëm për vitin 2015.

Nr.	Përshkrimi	Muaji 1	Muaji 2	Muaji 3	Muaji 4	Muaji 5	Muaji 6
1	Dokumenti i Projektimit të Sistemit						
2	Aprovimi nga EITI						
3	Zhvillimi i sistemit						
4	Përgatitja e Infrastrukturës						
5	Implementimi dhe Testimi						
7	Testimi i Integruar						
8	Realizimi i trajnimit						
9	Implementimi në punë dhe fillimi i mirëmbajtjes						

8. Referencat

Faqja zyrtare e web-it për Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit. (20 March 2015). Shërbimet Qeveritare të ofruara nga AKSHI. Marrë nga <http://www.akshi.gov.al/sherbime>

Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit, Autoriteti Rregullator Koordinues i Bazave të të Dhënave Shtetërore. (20 March 2015). Sistemi i Ndërveprimit të Bazave të të Dhënave Shtetërore. (Korrik 2013). Marrë nga http://www.akshi.gov.al/Standarde%20Teknike/specifikime_teknike_sistemi_i_nderveprimit_te_db.pdf

Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit. (20 March 2015). Korniza Kombëtare e Ndërveprimit për Republikën e Shqipërisë. (30 Qeshor 2014). Versioni 1. Marrë nga http://www.akshi.gov.al/images/Korniza_kombetare_e_nderveprimit.pdf

Faqja zyrtare e web-it për Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit. (20 March 2015). Legjislacioni. Marrë nga <http://www.akshi.gov.al/legjislacioni>

9. Shtojca

SHTOJCA 1. RAPORTET DHE TE DHENAT TABULARE QE PRODHON SISTEMI

Nr	Raportet
1	Flukset e parasë gjeneruar nga industria nxjerrëse
2	Fushat e naftës dhe gazit në Shqipëri
3	Situata e blloqeve të kërkimit në Tetor 2014
4	Harta e depozitave të kromit
5	Harta e depozitave të bakrit
6	Harta e depozitave të nikelit
7	Depozitat e gurëve dhe mineraleve jometalore
8	Destinacionet kryesore të eksportit të naftës
9	Flukset e parasë për t'u raportuar nga të liçensuarit dhe dhe entet shtetërore arkëtuese

Burimi: Deloitte, Raporti për vitin 2012, URL: http://www.albeiti.org/wp-content/uploads/2015/01/EITI-Report-2012_Albanian_15_1_2015-1.pdf

Nr	Raportet
1	Disa të dhëna kryesore për industrinë nxjerrëse

2	Renta minerare paguar nga industria nxjerrëse
3	Përmbledhja e rakordimit të pagesave ndaj Buxhetit të Shtetit
4	Përmbledhja e rakordimit të pagesave ndaj Albpetrol
5	Përmbledhje e aktivitetit të kërkimit në Shqipëri
6	Rezervat gjeologjike dhe të rekuperueshme të naftës në milion ton
7	Lista e blloqet e kërkimit
8	Prodhimi historik i mineralve sipas AKBN
9	Të dhëna kryesore për prodhimin dhe punësimin
10	Të dhëna financiare kryesore për Albpetrol
11	Pasqyra e të ardhurave të qeverisë nga industria nxjerrëse
12	Renta dhe prodhimi
13	Pasqyra e shpenzimeve të Qeverisë
14	Vlera kumulative e eksportit të naftës gjate viteve 2008 - 2012 dhe destinacionet kryesore
15	Raporti i pavarësisë së naftës (2008 - 2012)
16	Përmbledhja e rakordimit të pagesave që shkojnë në Buxhetin e Shtetit

17	Përmbledhja e rakordimit të pagesave ndaj Albpetrol
18	Përmbledhja e pagesave nga sektori i naftës dhe të gazit në Buxhetin e Shtetit
19	Përmbledhja e rakordimit të pagesave nga sektori i naftës dhe të gazit në Buxhetin e Shtetit sipas llojit të të ardhurave
20	Përmbledhja e rakordimit të rentës minerare për eksportet - nafta dhe gazi
21	Përmbledhja e rakordimit të rentës minerare për shitjet brenda vendit - sektori i naftës dhe gazit
22	Përmbledhje e rakordimit të penaliteteve tatimore - sektori i naftës dhe gazit
23	Përmbledhja e rakordimit të bonuseve nënshkrimit – nafta dhe gazi
24	Përmbledhja e rakordimit të pagesave nga sektori minerar në Buxhetin e Shtetit
25	Përmbledhja e rakordimit të pagesave nga sektori minerar në Buxhetin e Shtetit – sipas llojit të të ardhurave
26	Përmbledhja e rakordimit të tatimit mbi fitimin për sektorin minerar
27	Përmbledhja e rakordimit të rentës minerare për eksportet - sektori minerar

28	Përmbledhja e rakordimit të rentës minerare nga sektori minerar – shitjet brenda vendit
29	Përmbledhje e rakordimit të penaliteteve tatimore - sektori minerar
30	Përmbledhja e rakordimit të tatimit mbi dividendin nga sektori minerar
31	Raste që duhen hetuar më tej nga strukturat raportuese shtetërore
32	Përmbledhja e rakordimit të pagesave nga sektori i naftës dhe gazit për pjesën nga ndarja e prodhimit – mbledhur nga Albpetrol
33	Përmbledhje e flukseve të parasë nga sektori hidrokarbur për bonuset e nënshkrimit – arkëtuar nga Albpetrol
34	Përmbledhje e flukseve të parasë paguar nga Albpetrol
35	Pagesat për çdo shoqëri
36	Renta minerare mbi shitjet e brendshme
37	Renta minerare në eksport
38	Penalitetet tatimore
39	Bonuset e nënshkrimit
40	Pagesat për çdo shoqëri
41	Renta minerare mbi shitjet e brendshme

41	Renta minerare mbi shitjet e brendshme (vazhdim)
42	Renta minerare në eksport
43	Tatimi mbi fitimin
44	Penalitete tatimore
45	Tatimi mbi dividendin

Tabela 2- Të dhëna tabulare që prodhon sistemi

Burimi: Deloitte, Raporti për vitin 2012, URL: http://www.albeiti.org/wp-content/uploads/2015/01/EITI-Report-2012_Albanian_15_1_2015-1.pdf

Nr	Raportet
1	Pagesat e tatimit mbi fitimin për shoqëritë për sektoritë (EI)
2	Pagesat e rentes minerare për shitjet brenda vendit
3	Pagesat e tatimit mbi dividendin për shoqëritë për sektoritë (EI)
4	Pagesa të tjera materiale sipas rastit
5	TVSH e paguar / rimbursuar
6	Sigurimet shoqërore paguar
7	Pagesat e tatimit mbi të ardhurat personale
8	Numri i licenses
9	Enti përfitues
10	Data e transaksionit
11	Shuma
12	Monedha
13	Lloji i takeses
14	Përshkrimi i transaksionit
15	Komente
16	Shitjet vjetore në Lek.
17	Fitimi vjetor në Lek

18	Shpenzime personeli ne Lek
19	Investime ne pajisje / puse / galeri / kapacitete prodhuese etj. ne Lek
20	Pagesa për rehabilitimin mjedisor ne Lek
21	Numri mesatar i punonjesve (shtetas te huaj / shqiptare)
22	Shoqeria paguese
23	NIPTI (NUIS)
24	Lloji i takese / pageses
25	Shuma
26	Monedha
27	Data e transaksionit

Tabela 3- Raportet nga Drejtoria e Pergjithshme e Tatimeve

Nr.	Tipi	Parametra
1	Te dhena te pergjithshme	NIPT
2		Emri Subjektit
3		Sektori
4	Te dhena te tjera	Numri i licenses
5		Aksioneret e shoqerise
6		Administrator(i)/(et)
7		Kontaktet (email, adrese, numer telefoni etj.)
8		Zona(t) ku operojne (Rrethi, Qyteti, Fshati etj.)
9		Sektori ekonomik ku vepron shoqeria
10		Licensat e zoteruara
11	Deklarata doganore	Nurmi i deklarates doganore
12		Data e gjenerimit te dreklarates
13		Data e pranimit te deklarates (data e pageses)
14		Shuma e Rentës në Lek
15		Vlera e eksportit në Lek

16		Kodi i produktit
17		Pershkrimi
18		Sasia e Mineralit
19		Pagesat e rentes minerare për eksport
20		Pagesat për taksat doganore

SHTOJCA 3. RAPORTET NGA DREJTORIA E PËRGJITHSHME E DOGANAVE

Tabela 4- Raportet nga Drejtoria e Pergjithshme e Doganave

SHTOJCA 4. RAPORTET NGA AKBN

Nr.	Tipi	Parametri
1	Te dhena për kompanite	Rrethi / Qyteti
2		Emertimi i vendburimit
3		Lloji i Mineralit
4		Administratori
5	Te dhenat sipas deklarimit nga kompania	Nr. i punonjesve
6		Njesia matese
7		Prodhim ne sasi
8		Cmimi (Lek)
9		Prodhimi ne vlere (Lek)
10		Shitjet ne sasi
11		Shitjet ne vlere (Lek)
12		Garancia për rehabilitim i mjedisit (Lek)
13		Garancia për planin e investimit (Lek)
14		Punime për rehabilitimin e mjedisit (Lek)
15		Investime (Lek)

16	Te dhenat sipas monitorimit nga AKBN	Nr. i punonjesve
17		Njesia matese
18		Prodhim ne sasi
19		Cmimi (Lek)
20		Shitjet ne sasi
21		Shitjet ne vlere (Lek)
22		Garancia për rehabilitim i mjedisit (Lek)
23		Garancia për planin e investimit (Lek)
24		Punime për rehabilitimin e mjedisit (Lek)

Tabela 5- Parametrat për subjektet e licensuar ne sektorin minerar

Nr.	Tipi	Parametri
1	Te dhena për kompanite	Rrethi
		Qyteti
2		Emertimi i vendburimit
3		Lloji (nafte / gaz / minerar)
		Nr i galerive
4		Nr I puseve
5		Administratori
6	Te dhenat sipas deklarimit nga kompania	Nr. i punonjesve
7		Njesia matese
8		Prodhim ne sasi
9		Prodhimi vjetor sipas mineralit dhe vendburimit (m3/ ton/ barrel etc.)
10		Numri i puseve / galerive aktive sipas zonava / vendburimeve kryesore
11		Numri mesatar i galeriva aktive
12		Numri mesatar i puseve aktive
13		Rezervat potenciale dhe te shfrytezueshme sipas mineraleve
14		Cmimi (Lek)

15		Prodhimi ne vlere (Lek)
16		Shitjet ne sasi
17		Shitjet ne vlere (Lek)
18		Qyteti/fshati
19		Garancia për rehabilitim i mjedisit (Lek)
20		Garancia për planin e investimit (Lek)
21		Punime për rehabilitimin e mjedisit (Lek)
22		Investime (Lek)
23	Te dhenat sipas monitorimit nga AKBN	Nr. i punonjesve
24		Njesia matese
25		Numri i puseve / galerive aktive sipas zonava / vendburimeve kryesore
26		Numri mesatar i galeriva aktive
27		Numri mesatar i puseve aktive
28		Rezervat potenciale dhe te shfrytezueshme sipas mineraleve
29		Prodhimi vjetor sipas mineralit dhe vendburimit (m3/ ton/ barrel etc.)
30		Prodhim ne sasi
31		Cmimi (Lek)

32		Shitjet ne sasi
33		Shitjet ne vlere (Lek)
34		Qyteti/fshati
35		Garancia për rehabilitim i mjedisit (Lek)
36		Garancia për planin e investimit (Lek)
37		Punime për rehabilitimin e mjedisit (Lek)
38		Investime (Lek)

Tabela 6- Parametrat për subjektet e licensuar ne sektorin Hidrokarbur

Nr.	Tipi	Parametri
1	Pagesa	NUIS
2		Emri i Subjektit
3		Tipi I pageses (Bonuse, Gjoha,Renta minerare,Pagese për komunitetin,Pagesa për shtetin>50000\$,Pagese për P.Vendor>50000\$)
4		Spektori (Hidrokarbure, Minerar, etc)
5		Data e pagese (Shenim)
6		Pershkrimi i pageses
7		Institucioni perfitues
8		Monedha e arketimit
9		Shuma e arketuar ne monedhe origjinale
10		Monedha e detyrimit
11		Shuma e detyrimit ne monedhe origjinale
12		Komente dhe te dhena te tjera për transakcionin

Tabela 7- Parametrat për pagesat

SHTOJCA 5. RAPORTET NGA ALBPETROL

Nr	Raportet
1	Bonuset e nenshkrimit dhe trajnimit
2	Pagesa te tjera te parashikuara ose jo ne marreveshjet e koncensionit te naftes/minerar
3	Prodhimi total vjetor (për industrine) sipas mineralit dhe vendburimeve (m3/ ton/ barrel etc.)
4	Hartat me vendburimet kryesore sipas mineraleve si dhe qyteti / fshati ku ndodhen
5	Numri i puseve / galerive aktive sipas zonava / vendburimeve kryesore
6	Rezervat potenciale dhe te shfrytezueshme sipas mineraleve

Tabela 8- Raportet nga Albpetrol

SHTOJCA 6. RAPORTET NGA MINISTRIA E ENERGJISE DHE INDUSTRISE

Nr	Raportet
1	Pagesa te tjera te parashikuara ose jo ne marreveshjet e koncensionit te naftes/minerar
2	Divident
3	Pagesat për lejet minerare

Tabela 9- Raportet nga Ministria e Energjise dhe Industrise

Sistemi i Menaxhimit të Informacionit (Sistemi)

1. A mund të na ofroni një përshkrim të shkurtër të sistemit të ri që ju po implementoni në institucionin tuaj, nga pikpamja e funksionimit dhe teknologjisë së përdorur?
2. Në çfarë faze është dhe kur mund të quhet i përfunduar?

Renta dhe numri i punjësve të huaj tek shoqëritë e licensuara

1. Bashkangjitur është Shtojca 3, e cila ofron një strukturë të rentës e cila përdoret nga EITI në përgatitjen e raporteve periodike.

Ju lutem shënoni tek tabelat I dhe II ato njësi të strukturës së rentës që ju grumbulloni në procesin e vetë-deklarimit nga ana e kompanive të licensuara.

2. Nëse ju keni ndonjë informacion i cili nuk është i përfshirë në tabelat tona, mund ta shtoni në tabelën respektive.
3. Një nga indikatorët që mbledh EITI është dhe nr e punonjësve me shtetësi të huaj. Në dokumentin bashkangjitur Shtojca 2, pika 9 si dhe 16 specifikohet se “Shënohet shtetësia e shtetasve të huaj mbi bazën e dokumentave zyrtare të paraqitura nga ana e tyre”
Janë të dhënat që lidhen me shtetasit të huaj pjesë e vetëdeklarimit të kompanive të licensuara tek sistemi juaj?
4. A mundëson sistemi i ri që keni implementuar transferimin e të dhënave për taxat vendore që listohen në Anexin 1?

Integrimi i Sistemit tuaj me sisteme të tjera të menaxhimit të informacionit

1. Ekziston ndonjë lidhje e strukturuar ndërmjet sistemit që ju përdorni dhe Ministrisë së Energjisë dhe Industrisë?

2. Bazuar në të dhënat e industrisë nxjerrëse, keni kanal të sigurt komunikimi elektronik ndërmjet sistemi t tuaj të ri dhe agjencive të mëposhtme?

- Ministria e Financave
- Drejtoria e përgjithshme e doganave
- Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore
- Qendra Kombëtare e Regjistrimeve
- Qendra Kombëtare e Lincencimeve
- Njësitë Bashkiake Vendore (LGU)

Nëse jo, cfarë forme komunikimi i shkëmbimit të informacionit për të dhënat që lidhen me industrinë nxjerrëse dhe përpunuese ekziston?

3. Është e mundur transferimi i të dhënave nga sistemi aktual nëpërmjet një formati standart (i.e. XML)
4. A keni ndonjë ekip të specializuar të fokusuar në mos-rakordimin e taksave për kompanitë e licencuara?

Menaxhimi i kërkesave të reja që lidhen me sistemin e ri informatik

1. Në kontratën që keni me kompaninë që ka zhvilluar sistemin tuaj elektronik, keni parashikuar zhvillimin e kanaleve të komunikimit dhe shpërndarjes së Informacionit ndërmjet Drejtorisë suaj dhe institucioneve të tjera në hapat e mëtejshëm?
2. Sa kushton përafërsisht ndërtimi i një moduli të ri raportues i cili transferon në një format ndërkombëtar (i.e. XML, JSON) të dhëna e kërkuara nga drejtoria e përgjithshme e tatimeve në favor të EITI ?

Sistemi i Menaxhimit të Informacionit (Sistemi)

1. A mund të na ofroni një përshkrim të shkurtër të sistemit ASYCUDA të përshtatur për kërkesat tuaja, nga pikpamja e funksionimit dhe teknologjisë së përdorur?
2. Cila është kompania e cila ofron mirëmbajtjen dhe zhvillimin e sistemit?

Renta dhe numri i punjësve të huaj tek shoqëritë e licensuara

1. Bashkangjitur është Shtojca 1, e cila ofron një strukturë të rentës e cila përdoret nga EITI në përgatitjen e raporteve periodike.

Ju lutem shënoni tek tabelat ato njësi të strukturës së rentës që ju grumbulloni në sistemin tuaj për shoqëritë tregtare.

2. Nëse ju keni ndonjë informacion i cili nuk është i përfshirë në tabelat tona, mund ta shtoni në tabelën respektive ose mund të na i dërgoni në një tabelë tjetër.

Integrimi i Sistemit tuaj me sisteme të tjera të menaxhimit të informacionit

1. A jeni pjesë e GovNet dhe e Government Gateway? Nëse jo, keni plane për tu bashkuar?
2. Ekziston ndonjë lidhje e strukturuar ndërmjet sistemit që ju perdorni dhe Ministrisë së Energjisë dhe Industrisë?
3. Bazuar në të dhënat e industrisë nxjerrëse, keni kanal të sigurt komunikimi elektronik ndërmjet sistemit tuaj të ri dhe agjencive të mëposhtme?

- Ministria e Financave
- Drejtoria e Përgjithshme Tatime
- Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore
- Qendra Kombëtare e Regjistrimeve
- Qendra Kombëtare e Lincencimeve
- Njësitë Bashkiake Vendore (LGU)

Nëse jo, çfarë forme komunikimi i shkëmbimit të informacionit për të dhënat që lidhen me industrinë nxjerrëse dhe përpunuese ekziston?

4. A është e mundur transferimi i të dhënave nga sistemi aktual nëpërmjet një formati standart (i.e. XML)

Menaxhimi i kërkesave të reja që lidhen me sistemin e ri informatik

1. Në kontratën që keni me kompaninë që ka zhvilluar sistemin tuaj elektronik, keni parashikuar zhvillimin e kanaleve të komunikimit dhe shpërndarjes së Informacionit ndërmjet Drejtorisë suaj dhe institucioneve të tjera në hapat e mëtejshëm?

2. A ekziston mundësia që ne të propozojmë një modul raportimi (shërbim të ri) në favor të EITI?

3. Cila është metodologjia juaj e kostimit të një shërbimi të ri? Me pak fjalë, sa mund të kushtojë përafërsisht ndërtimi i një moduli të ri raportues (shërbimi) i cili transferon në një format ndërkombëtar (i.e. XML, JSON) të dhëna e kërkuara nga Drejtoria e Përgjithshme e Doganave në favor të EITI?

SHTOJCA 9. PËRGJIGJE NGA AGJENCIA KOMBËTARE E SHOQËRISË SË INFORMACIONIT

Përshëndetje z. Mezini,

Në lidhje me kërkesën për integrimin e sistemit të informacionit që kërkohet të ndërtohet për llogari të EITI, Nisma për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse, shprehemi se:

1. Objekti i EITI është publikimi i të ardhurave që vilen nga shfrytëzimi i burimeve natyrore, si dhe shpenzimeve publike, me qëllim që grupet e interesit “Stake Holders” të përfitojnë sa më shumë nga këto të ardhura. (burimi – faqja zyrtare EITI).
2. Shërbimi (informativ) që jep EITI është një raport vjetor, (burimi – faqja zyrtare EITI) i bazuar në raportet periodike të institucioneve të përmendura në korrespondencë (MF, DPT, DPD, AKBN).
3. EITI, Nisma për Transparencë në Industrinë Nxjerrëse, është një nisëm e shoqërisë civile e cila nuk kryen funksione publike dhe si tillë, baza e të dhënave që kërkohet të ndërtohet, nuk konsiderohet bazë e të dhënave shtetërore.
4. Për sa më sipër, nuk mund të integroheni në platformën qeveritare të ndërveprimit. Informacion që kërkoni ju, mund të merret nga buletinet përkatëse të institucioneve përgjegjëse dhe nga raportet e tjera mujore që zotëruesit e lejeve të shfrytëzimit, duhet ti dorëzojnë nismave ku aderojnë.

Me respekt,

Yrgys Çela

Përgjegjës

Sektori i Regjistrimit dhe Koordinimit të Databazave Shtetërore

Drejtoria e Koordinimit dhe Auditimit të Databazave Shtetërore

AGJENCIA KOMBËTARE E SHOQËRISË SË INFORMACIONIT

Rr. Papa Gjon Pali i II, Nr 3,

1003 Tiranë, Shqipëri

Tel: +355 44 802 344

Mob: +355 69 60 48755

Web: www.akshi.gov.al

SHTOJCA 10. PYETJET DREJTUAR MINISTRISË SË ENERGJISË DHE INDUSTRIË

Pershendetje,

Bisedova me sektorin me sektorin e minierave pergjigjet jan si me posht:

1. Cili eshte sistemi qe perdor MEI per licensimin? : **Ska sistem materilet jane hard copy edhe skanohen e dhe dergohen ne QKL**

2. A perfshin ky sistem te gjithë tipet e ndryshme te licensave?:

Jane 3 loje licensash:

1. Leje kerkime zbulimi

2. Leje Shfrytezimi

3. Leje kerkim zbulim shfrytezimi

3. Mundeson sistemi regjistrimin e pagesave per licensat?:

Pagesat behen ne numer llogarie te MEI

4. Ku paguhen keto licensa?

Keto licenca paguhen ne Bank

5. A kerkon Ministria aplikanteve te tregojne certifikaten e regjistrimit dhe te taxave.:

QKL i kerkone verifikimin e te gjitha dokumentacioneve aplikanteve, MEI i merr nga QKL me pas

6. Keni planifikuar apo jeni duke implementuar permiresime per sistemin tuaj.

Ska as nje sistem edhe ska as nje planifikim pasi MEI merr vetem raportime.

7. **Nje pyetje shites eshte:** Kush eshte pergjegjes per kontrollin e prodhimit, shitjes edhe mbetjeve te kompanive perkatese

Pergjegjese per kontrollin dhe verifikimin eshte Tatime Taksat.

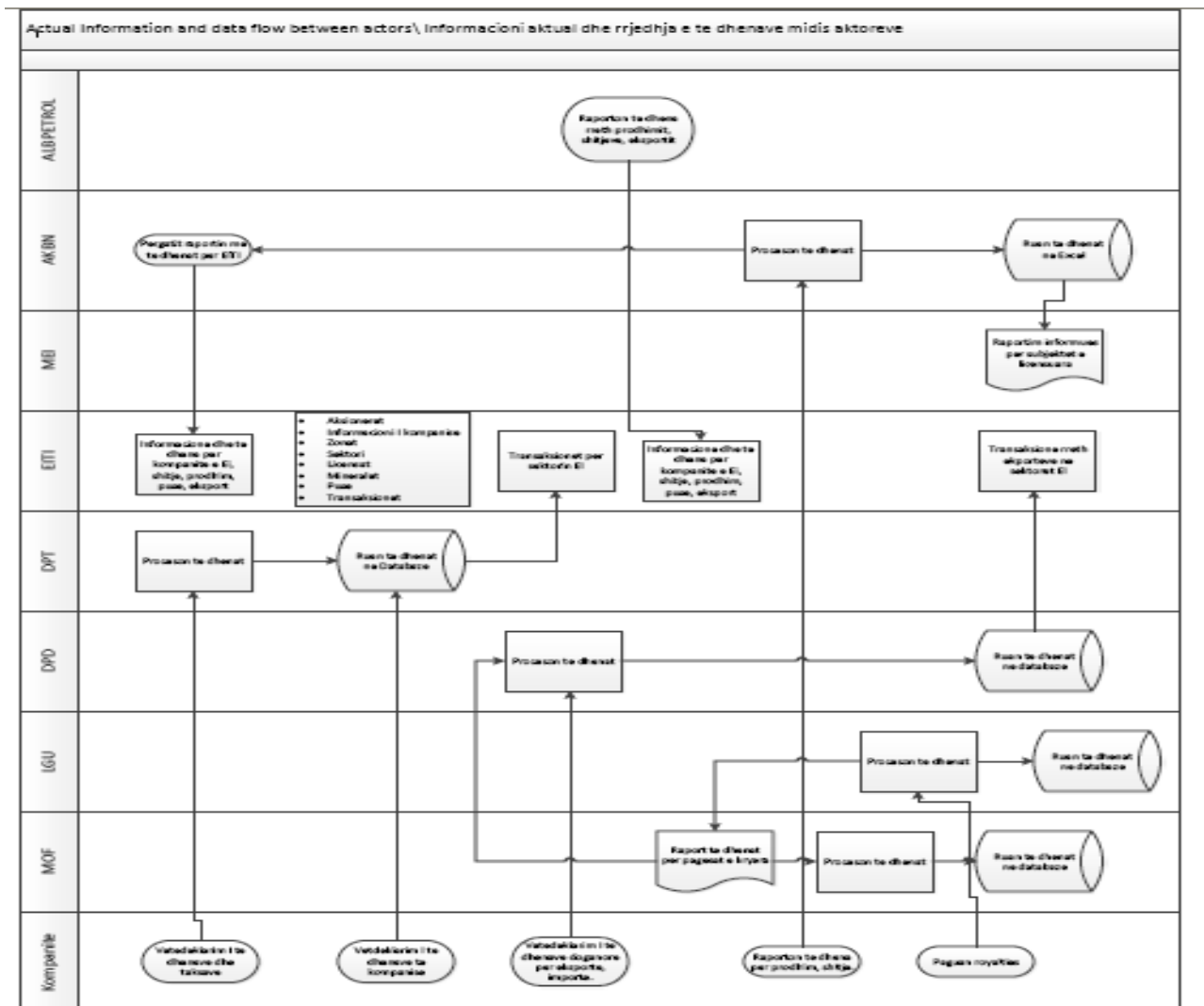
SHTOJCA 11. SPECIFIKIM I SHKURTER TEKNIK NE LIDHJE ME SISTEMIN E DPT

Sistemi C@TS dhe ai i raportimit eshte i aksesueshem nga punonjësit e Administrates Tatimore duke ju mundësuar atyre të kryejnë detyrat dhe përgjegjesite e tyre të përditshme, ndersa sistemi i e-Filing është një aplikacion në WEB i cili shërben si një nderfaqe për administrimin e detyrimeve tatimore te vete tatimpaguesit. Ky i fundit eshte i aksesueshem nëpërmjet internetit, nga afërsisht 200 000 tatimpagues. Per kete arsye sistemi i ri i administrimit, kontrollit dhe mbledhjes se taksave dhe tatimeve, e- Tax duhet te ofroje disponueshmeri, performance dhe siguri te larte. Zgjidhja e problemeve qe do te ndeshen dhe implementimi i ndryshimeve ligjore duhet te jete sa me prane kohes reale.

Zgjidhja e sistemit është bazuar ne nje platforme me keto karakteristika:

- Microsoft Windows Server 2012 me .NET Framework 4.5 dhe Internet Information Service7
- Apache Tomcat 7
- Infinica Process Engine
- Microsoft SQL Server 2012 me karakteristikat e mëposhtëme
- Database Engine Services (Shërbimet per motorin database)
- Analysis Services
- Integration Services
- Reporting Services
- SQL Server Data Tools and Client Tools Connectivity

SHTOJCA 12. SKEM Ë E SHKËMBIMIT TË TË DHËNAVE

Ky punim u mbështet nga Fondi Shumëdonator i Mbështetjes Programatike Globale për Industrinë Nxjerrëse (EGPS), i administruar nga Banka Botërore. Gjetjet, interpretimet dhe përfundimet e shprehura në këtë punim janë të autorëve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Bankës Botërore, Bordit të Drejtorëve Ekzekutivë të saj apo qeverive që ata përfaqësojnë.

